Fr. Burgersdicii

INSTITUTIONUM *LOGICARUM* SYNOPSIS, 2.

sive

RUDIMENTA LOGICA.

In quibus præcipuæ definitiones, divisiones, & regulæ, ad artem Logicam pertinentes, per quæstiones & responsiones, breviter & dilucidè proponuntur.

Ut vascula angusti oris superfusam humoris copiam respuunt, sensim autem influentibus, vel etiam instillatis, complentur: sic, animi puerorum quantum excipere possint, videndum. Quint. lib. 1. Inst. Orat.

CANTABRIGIÆ,
Apud JOANN. FIELD, Celeberrimæ Academiæ Typographum. 1666.

629.00
13-22 & 31-119

INSTITUTIONUM LOGICARUM SYNOPSIS,

Sive

Rudimenta Logica.

Capita respondent capitibus Institutionum Logicarum.

LIB. I.

CAP. I.

Unde dicta est Logica?

A Voce λόγος, quæ inter cætera, tum *rationem* tum *orationem* significat, Logica enim dirigit intellectûs nostri *rationem*, sive conceptus, eósque docet aptâ *oratione* interpretari.

Quid est Logica?

Logica est ars conficiens instrumenta, iísque dirigens intellectum in cognitione rerum.

Quot sunt partes Logicæ?

Duæ: prior agit de thematibus, eorúmque variis affectionibus; posterior disserit de ipsis instrumentis, quibus themata tractantur, sive quibus intellectus dirigitur, cùm in thematum, sive rerum cognitione quærenda versatur.

CAP. II.

Quid est thema?

THema est, quicquid intellectui cognoscendum proponi potest.

Quomodo dividitur thema?

In simplex & complexum.

Quid est thema simplex?

Quod sine notionũ complexione, sive sine affirmatione aut negatione, apprehẽditur; ut, *Socrates, disputat, respublica, hirèscervus*

Quid complexum?

Quod apprehenditur duabus pluribusve notionibus affirmatione aut negatione copulatis; ut, *Socrates disputat: Ningit, pluit, itur, statur.*

Quotuplex est thema simplex?

Duplex; Universale & singulare.

Quid est universale?

Universale est, quod de pluribus suâpte naturâ prædicari aptum est; ut, *homo, equus, planta.*

Quid singulare?

Quod de uno tantùm suâpte naturâ prædicari aptum est; ut *Alexander, Bucephalus, hæc pyrus.*

Quomodo vocantur singularia?

Individua.

Quare?

Quia dividi non possunt in plura ejusdem nominis ac naturæ. Alexander enim dividi non potest in plures Alexandros, nec Bucephalus in plures Bucephalos: at homo dividi potest in plures homines, putà in Socratem & Platonem; & equus in plures equos, putà, in Bucephalum & Cyllarum, &c.

Quotuplicia sunt individua?

Duplicia; determinata, & vaga

Quot modis determinantur individua?

Quatuor modis: 1, nomine proprio; ut, *Plato, Socrates, Bucephalus, Melampus.* 2, nomine communi sive appellativo, quod per excellentiam sumitur pro proprio; ut, *Philosophus pro Aristotele, Orator pro Cicerone.* 3, pronomine demonstrativo; ut, *hic, ille homo.* 4, periphrasi; ut, *Apostolus gentium*, id est, *Paulus.*

Quid est individuum vagum?

Quod effertur pronomine incertæ partis; ut, *aliquis, quidam homo.*

CAP. III.

Quæ sunt spectanda in themate simplici.

PRimò, categoriæ, & affectiones, quæ ex varia rerum habitudine ad se invicem, & ex modo quo intellectus eas concipit, atq; inter sese comparat, oriuntur: deinde, interpretatio, & affectiones, quas intellectus vocabulis assingit ex modo conceptus suos interpretandi.

Quid est categoria?

Categoria est series rerum sub eodem summo genere gradatim dispositarum.

Quot sunt categoriæ?

Decem: substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, ubi, quando, situs, & habitus.

CAP. IV.

Quid est substantia?

SUbstantia est res per se subsistens, & substans accidentibus; ut, *spiritus, corpus, cælum, ignis, aqua, lapis, arbor, equus*, &c.

Quid est per se subsistere?

Non esse in alio ut in subjecto. Hâc enim ratione distinguitur substantia ab accidentibus, utpote quæ semper alicui subjecto inhærent: quorum adeò *esse* nihil aliud est quàm *inesse.*

Quid est esse in subjecto?

Esse in subjecto dicitur, quod cùm in alio sit, non ut pars, non potest

potest tamen existere separatum ab eo in quo est.

Quotuplex est substantia?

Duplex; prima & secunda.

Quid est substantia prima?

Substantia singularis; ut, *Alexander, Bucephalus.*

Quid secunda?

Substantia universalis; ut, *homo, equus.*

Quomodo discernis primam substantiam à secunda?

Prima substantia non dicitur de subjecto, cùm ipsa omnibus subjiciatur. *Alexander* enim de nullo dicitur, nisi de seipso. At substantia secunda, quamvis in subjecto non sit, dicitur tamen de subjecto, nempe de primis substantiis sibi subjectis. *Homo* enim dicitur de *Alexandro, Socrate, Platone,* &c. *equus* de *Bucephalo, Cyllaro,* &c.

Quot sunt notæ substantiarum?

Sex. *Quæ est prima nota?*

Non esse in subjecto: nimirum quia per se subsistit.

Quæ secunda?

Dici de aliis synonymos; hoc est, quoad nomen, & quoad definitionem. Hæc nota convenit secundis substantiis, non primis.

Quæ tertia?

Significare τὸ Τόδε, *hoc aliquid*, id est, tale quid, quod digito demonstrari potest. Hæc nota convenit potissimùm primis substantiis.

Quæ quarta?

Non habere contrarium. Substantia enim substantiæ non est contraria per se, sed per qualitates; ut, *aqua & ignis.*

Quæ quinta?

Non recipere magis & minus. Una enim eademque substantia non fit magis aut minus substantia, quàm erat antea. Nam puer crescens, non fit magis homo, aut magis substantia, quàm erat primo nativitatis suæ momento.

Quæ est sexta nota?

Unam eandémq; numero substantiam suscipere contraria. Sic licèt aqua frigida, mutatione sui, calida fiat, manet tamen una eadémque numero aqua.

CAP. V.

Quid est quantitas?

QUantitas est accidēs, quod per se partē habet extra partem.

Quotuplex est quantitas?

Duplex; continua & discreta.

Quid est quantitas continua?

Cujus partes communi termino copulantur.

Quotuplex est?

Duplex; magnitudo & tempus.

Quid est magnitudo?

Magnitudo est quantitas permanens.

Quot sunt species magnitudinis?

Tres linea, superficies, & corpus

Quid est linea?

Linea est magnitudo uno modo divisibilis; ut, *ulna, milliare, stadium.*

Quid est superficies?

Superficies est magnitudo duobus modis divisibilis; ut, *jugerum.*

Quid corpus?

Corpus est magnitudo tribus modis divisibilis. Huc pertinet omnis quantitas substantiæ corporeæ.

Qui sunt termini magnitudinis?

Termini lineæ sunt puncta; superficiei, lineæ; corporis, superficies.

Quid est tempus?

Tempus est quantitas fluens; ut, *hora, dies, annus, olympias.*

Qui sunt termini temporis?

Momenta, sive τὰ νῦν. His enim copulantur partes temporis, sicut partes lineæ copulantur punctis.

Quid est quantitas discreta?

Quantitas discreta est, cujus partes non copulantur communi termino; ut, *duo, tria, decem.*

Quid de loco, oratione, ac motu statuendum?

Locus definitur *superficies corporis ambientis*: atque hactenus referri debet ad superficiem. Oratio & motus non sunt species quantitatis; sed quanta per accidens.

Quot sunt notæ quantitatis?

Tres.

Quæ est prima nota?

Non habere contrarium.

Quæ secunda?

Non recipere magis & minus. Quantitas quidem *major* fit, sed non fit *magis* quantitas.

Quæ tertia?

Res ab illa dici æquales aut inæquales.

CAP. VI.

Quid est qualitas?

QUalitas est accidens, à quo subjectum quale duntaxat denominatur.

Quot sunt species qualitatis?

Quatuor: 1, habitus & dispositio; 2, potentia & impotentia naturalis; 3, patibilis qualitas & passio; 4, forma & figura.

Quid est habitus?

Habitus est qualitas adventitia ad operandum cum facilitate.

Quid dispositio?

Dispositio est habitus imperfectus.

Illustra rem exemplo.

Si quis in arte aliqua, scientia, aut virtute, putà Logica, Physica, aut justitia, aliquantulum profecit, is dispositione affectus est: si quis artis, scientiæ, aut virtutis culmen attigit, is dicitur esse præditus habitu.

Quid est potentia naturalis?

Potentia naturalis est qualitas sensibus non obvia, quâ subjectum naturâ suâ aptum est ad agendum vel patiendum.

Quid impotentia?

Impotentia est diminuta potentia.

Adde exemplum.

Ingenium, indoles, memoria, sensus, robur, &c. sunt potentiæ, sive facultates naturales: quum hæ dotes admodum imperfectæ sunt, veluti si quis *obtuso sit ingenio, labili memoriâ, infirmâ valetudine*, &c. dicuntur impotentiæ.

Quid est qualitas patibilis?

Patibilis qualitas est, quæ efficit passionem in sensu.

Quid passio?

Passio est patibilis qualitas, quæ subitò fit, & citò perit.

Da exemplum.

Lux, color, sonus, sapor, odor, calor, frigus, humiditas, siccitas, gravitas, levitas, &c. sunt qualitates patibiles, si aliquandiu permaneant in subjecto: at si citò evane-

evaneſcant, ut *pallor ex metu, rubor ex verecundia*, dicuntur paſſiones.

Quid eſt figura?

Figura eſt qualitas orta ex terminatione magnitudinis; ut, *triangulum, circulus, ſphæra, pyramis, cylindrus.*

Quid eſt forma?

Forma eſt figura cum colore; ut, *pulchritudo, deformitas.*

Quomodo differt figura & forma à patibili qualitate.

Patibilis qualitas uno tantùm; figura & forma pluribus ſenſibus percipitur.

Quot ſunt notæ qualitatis?

Tres.

Quæ eſt prima nota?

Habere contrarium. Nam calor frigori, & album nigro contrarium eſt.

Quæ ſecunda?

Recipere magis & minùs. Alius enim alio doctior, melior, aut prudentior eſt.

Quæ tertia?

Res ab illa dici ſimiles aut diſſimiles.

CAP. VII.

Quid ſunt relata?

RElata ſunt, quæ id ipſum, quod ſunt, aliorum eſſe dicuntur, vel alio aliquo modo ad aliud referuntur.

Explica definitionem exemplis.

Pater dicitur filii pater; *dominus*, ſervi dominus; *majus*, minore majus; *ſimile*, ſimili ſimile. Hæc enim referuntur ad aliud *hoc quod ſunt*, ideóq; ſunt relata. At *tenebræ* dicuntur quidem *lucis*, verùm non dicuntur *lucis tenebræ*, ſed *lucis privatio*: & *Alexander* dicitur quidem *Philippi*, ſed non dicitur *Alexander Philippi*, ſed filius. Hæc ergò dicuntur quidem aliorum, ſed non dicuntur aliorum *hoc quod ſunt*; ac proinde non ſunt relata.

Quotuplicia ſunt relata?

Duplicia; alia ſecundùm dici, alia ſecundùm eſſe.

Quæ vocæ relata ſecundùm dici?

Quæ, cùm ſint res abſolutæ, nomine tenus referuntur ad aliud; ut *ſcientia & ſcibile, ſubſtus & ſenſibile.*

Quæ ſecundùm eſſe?

Quorum tota eſſentia conſiſtit in reſpectu ad aliud; ut *pater & filius, maritus & uxor.*

An non aliter etiam dividuntur relata?

Dividuntur etiam in relata realia, & relata rationis.

Quænam ſunt realia?

Quæ ſuâ naturâ referuntur ad aliud; ut, *dominus & ſervus, magiſtratus & ſubditus.*

Quæ rationis?

Quæ ſolâ mentis operâ referuntur ad aliud; ut, *dextrum & ſiniſtrum?*

An hæc omnia pertinent ad hanc categoriam?

Non. Nam relata ſecundùm dici, cùm habeant eſſentiam abſolutam, ſunt aliarum categoriarum.

Quænam ſunt in unaquaque relatione conſideranda?

Subjectum, fundamentum, terminus, relatum & correlatum.

Quid eſt ſubjectum?

Subjectũ eſt, cui inhæret relatio.

Quid fundamentum?

Fundamentum est, quo mediante relatio inhæret subjecto.

Quid terminus?

Terminus est, cum quo subjectum in relatione comparatur.

Quid est relatum?

Relatum est subjectum cum relatione.

Quid correlatum?

Correlatum est terminus cum relatione opposita.

Illustra hæc omnia exemplis.

In relatione patris ad filium, subjectum est aliquis homo, putà, *Philippus*; fundamentum, *generâsse*; terminus, alius homo, putà, *Alexander generatus*; relatum, *pater*; correlatum, *filius*. Philippus enim propterea est pater Alexandri, quia Alexandrum genevavit. Contrà, in relatione filii ad patrem, subjectum est *Alexander*; fundamentum, *generatum esse*; terminus, *Philippum qui generavit*; relatum, *filius*; correlatum, *pater*.

An relatum & correlatum semper differunt appellatione?

Non semper: sæpe enim idem nomen utriusq; est; ut, *amicus, hostes, rivalis*, &c. Atq; hæc vocantur relata æquiparantiæ. Cætera, quæ appellatione differunt, ut, *dominus & servus, pater & filius*, dicuntur relata disquiparantiæ.

Quot sunt notæ relatorum?

Quinque.

Quæ est prima nota?

Habere contrarium. *Amicus* enim & *inimicus, simile & dissimile*, contraria sunt.

Quæ secunda?

Recipere magis & minùs. Aliud enim alio *similius* est aut *dissimilius* ei cum quo comparatur.

Quæ tertia?

Reciprocari. Nam *pater est filii pater*, & *filius* vicissim est *patris filius*.

Quæ quarta?

Esse simul naturâ: nimirum, quatenus relata sunt. Etsi enim, qui *pater* est, *prius fuit quàm filius*; non tamen *prius pater fuit, quàm filium haberet*.

Quæ quinta?

Esse simul cognitione. Unum enim relatum nequit sine altero cognosci.

CAP. VIII.

Quid est actio?

Actio est à qua dicimur agere.

Quid est agere?

Agere est aliquid efficere.

Quid est passio?

Passio est à qua dicimur pati.

Quid est pati?

Pati est recipere effectum agentis.

Da exempla.

Generare, augere, calefacere, movere, &c. sunt actiones: *generari, augeri, calefieri, moveri*, sunt passiones.

Quænam sunt in actionibus spectanda?

Agens, patiens, terminus à quo, & terminus ad quem.

Declara hæc omnia exemplis.

In calefactione, agens est ignis aut sol; patiens, is qui calefit; terminus à quo, frigus; terminus ad quem, calor, à quo calefactio nominata est. Similiter in generatione hominis, agens est pater; patiens, semen; terminus à quo, privatio humanæ formæ in semine,

mine, ſive, non eſſe hominem; terminus ad quem, is qui generatur. Nam qui generatur, ex non homine fit homo.

Quot ſunt notæ actionis & paſſionis?

Duæ: habere contrarium, & recipere magis & minus. Nam calefactio frigefactioni contraria eſt; & alia magis, alia minus calefaciunt aut frigefaciunt, calefiunt aut frigefiunt.

CAP. IX.

Quid eſt ubi?

UBI eſt modus quo res finitæ alicubi eſſe dicuntur.

Quomodo differt ubi à loco?

Locus ſolis corporibus tribuitur, *ubi* etiam ſpiritibus. Deinde, *loci* vocabula pertinent ad quæſtionem quâ quæritur, *quanta* res ſit; at vocabula hujus categoriæ ſpectant ad quæſtionem quâ quæritur, *ubi* aut *unde* res ſit, *quâ* abiit; ut, *domi*, *foris*, *ruri*, *in foro*, *in curia*, *&c.*

Quid eſt quando?

Quando eſt modus quo res finitæ aliquando eſſe, fuiſſe, aut fore dicuntur.

Quomodo differt quando à tempore?

Eodem ferè modo, quo *ubi* à *loco*. Nam *tempus* propriè tribuitur rebus Phyſicis, quæ in ſucceſſione conſiſtunt, & mutationibus obnoxiæ ſunt. *Quando* tribuitur etiam rebus permanentibus, & momentaneis. Deinde, *temporis* vocabula ſolvunt quæſtiones quæ fiunt per *quamdiu*; vocabula hujus categoriæ ſolvunt quæſtiones quæ fiunt per *quando*; ut, *hodie*, *cras*, *heri*, *eſtate*, *vere*, *calendis*, *nonis*, *conſule Manlio*, *&c.*

Quid eſt ſitus?

Situs eſt ordo partiũ inter ſe; ut, *ſedere*, *ſtare*, *pronum*, *ſupinum eſſe*.

Quid eſt habitus?

Habitus eſt modus, quo veſtis, aut aliquid inſtar veſtis, corpori circumpoſitum, appenſum, aut alio aliquo modo adjunctum eſt; ut, *veſtitum*, *armatum*, *togatum*, *galeatum*, *baſtatum*, *barbatum*, *tapetibus inſtratum eſſe*, *&c.*

CAP. X.

Alia hæc de thematum ſimplicium categoriis; quid porro ſequitur?

AFfectiones, quas diximus ex varia rerum in categoriis diſpoſitarum collatione oriri.

Quotuplices ſunt affectiones thematum ſimplicium?

Duplices; aliæ ſunt ſimplices, aliæ conjunctæ.

Quæ vocas ſimplices?

Quæ ſingulis rebus ſeorſum conveniunt; ut, prædicabilia, totum & pars, cauſa & cauſatum, ſubjectum & adjunctum.

Cur vocas has affectiones ſimplices?

Quia, licèt genus referatur ad ſpeciem, totum ad partem, cauſa ad cauſatum, ſubjectum ad adjunctum, alterúmque ſine altero non conſiſtat; unaquæque tamen res ſeorſum genus, totum, cauſa, aut ſubjectum dici poteſt.

Quid ſunt prædicabilia?

Prædicabilia ſunt, quæ de pluribus verè, propriè, naturaliter, atque immediatè affirmantur.

Quot ſunt prædicabilia?

Quinque; genus, ſpecies, differentia, proprium, & accidens.

CAP.

CAP. XI.

Quid est genus?

GEnus est, quod de pluribus specie differentibus prædicatur in quæstione, quâ quæritur quid res sit; ut, *Quid est homo, aut bestia? Animal. Quid pyrus, aut pomus? Arbor.*

Quid est species?

Species est quæ collocatur sub genere, ità ut de ea genus prædicetur in quæstione, qua quæritur quid sit.

Quotuplex est genus?

Duplex; summum sive generalissimum, & medium sive subalternum.

Quotuplex est species?

Item duplex; infima sive specialissima, & media sive subalterna.

Quid est genus summum?

Quo non est aliud superius genus.

Quid est species infima?

Quâ non est alia inferior species.

Quid est genus subalternum?

Quod respectu inferioris est genus, & respectu superioris, species.

Quid species subalterna?

Quæ respectu superioris est species, & respectu inferioris, genus.

Illustra rem exemplo.

In categoria substantiarum, *substantia* est summum genus; *homo*, infima species; quæ inter *substantiam* & *hominem* interjecta sunt, ut *animal, vivens, corpus*, sunt genera & species subalterna. Nam *animal* est *hominis* genus, & species *viventis*; *vivens* est genus *animalis*, & species *corporis*; *corpus* est genus *viventis*, & species *substantiæ*. Eodem modo res se habet in cæteris categoriis.

Quænam species constituit secundum prædicabile?

Infima: species enim subalterna prædicatur ut genus.

Quomodo definitur species specialissima?

Hoc modo; *Species est, quæ de pluribus & numero differentibus prædicatur in quæstione, quâ quæritur quid sit res*; ut, *Quid est Socrates, Plato? Homo. Quid Bucephalus, Cyllarus? Equus. Quid Phylax, Melampus? Canis.*

CAP. XII.

Quid est differentia?

DIfferentia est, quâ res à re differt.

Quotuplex est differentia?

Duplex; accidentalis & essentialis.

Quid est differentia accidentalis?

Quâ res differunt accidentibus: idq; vel ab aliis; sic Europæus differt ab Afro, colore; vinum ab aceto, sapore: vel etiam à se invicè; sic doctus differt à seipso indocto, senex à seipso puero.

Quid est differentia essentialis?

Quæ addita generi speciem constituit, & ab oppositis speciebus essentialiter distinguit.

Quænam

Quænam sunt munera differentiæ essentialis?

Dividere genera, & speciem cum genere constituere.

Da exemplum.

Facultas ratiocinandi dividit animal, & addita animali constituit hominem.

Quænam differentia constituit tertium prædicabile?

Differentia essentialis: differentiæ enim accidentales pertinent ad quartum & quintum prædicabile.

Quomodo definitur differentia essentialis?

Hoc modo; *Differentia est, quæ de pluribus, vel numero, vel etiam specie differentibus essentialiter prædicatur in quæstione, quâ quæritur qualis sit res*; ut, *Quale animal est homo? Rationale. Qualis ars est Logica? Quæ instrumenta conficit, ilsque dirigit intellectum in cognitione rerum.*

CAP. XIII.

Quot modis dicitur proprium?

Quatuor modis. Proprium primo modo dicitur, quod convenit soli alicui speciei, sed non omnibus illius individuis; ut, *hominem esse stationarium.* Secundo modo, quod convenit omnibus individuis alicujus speciei, sed non solis; ut, *hominem esse bipedem.* Tertio modo, quod convenit soli alicui speciei, omnibusque illius individuis, sed non semper; ut, *hominem ridere, aut canescere.* Quarto modo, quod convenit soli alicui speciei omnibusque illius individuis, & semper; ut, *hominem risibilem esse.*

Quænam propria constituunt quartum prædicabile?

Propria quarti modi: reliqua pertinent ad quintum prædicabile.

Quid est proprium quarto modo?

Proprium est, quod non declarat quid res sit, & tamen soli inest, & cum ea reciprocatur. Sic *risibilitas* reciprocatur cum *homine* (omnis enim homo risibilis est, & quicunq; risibilis est, etiam est homo) *facultas hinniendi*, cum *equo*; *latrandi*, cum *cane*, &c.

Quid est accidens?

Accidens est quod abest & adest sine subjecti interitu; hoc est, quod sine contradictione de subjecto suo affirmari & negari potest.

Quotuplex est accidens?

Duplex; separabile, & inseparabile.

Quid est accidens separabile?

Quod naturaliter à subjecto suo separari potest; ut, *stare, sedere, sanitas, eruditio*, &c.

Quid inseparabile?

Quod naturaliter nequit à subjecto suo separari; ut, *nigror in corvo*; *albor in cygno.*

Quomodo dici potest accidens inseparabile esse accidens, si non possit separari à subjecto suo?

Accidens inseparabile revera nequit à subjecto separari, et ideo dicitur inseparabile. Idem tamen separari potest à subjecto cogitatione, & hactenus dicitur accidens, in eóq; à proprio distinguitur, quod nè cogitatione quidè potest à subjecto separari.

CAP.

CAP. XIV.

Quid est totum?

TOtum est, quod constat plurium convenienti unione.

Quotuplex est totum?

Duplex; aliud per se, aliud per accidens.

Quid vocas totum per se?

Cui partes per se insunt.

Quid per accidens?

Cui partes insunt per accidens.

Quænam partes dicuntur toti inesse per se, & quæ per accidens?

Partes per se ineſse dicuntur, cùm aut ipsum totum partibus essentiale est, aut partes toti.

Explica rem exemplo.

Animal est totum per se respectu *hominis* & *bestiæ*, & respectu *corporis* & *animæ*: at *homo* est totum per accidens respectu *servorum* et *liberorum*, *bonorum* & *malorum*. Nam *animal* pertinet ad essentiam *hominis* & *bestiæ*; illiusque essentia ex *corpore* & *anima* constituitur. At *liberum* aut *servum*, *bonum* aut *malum esse*, non conveniunt homini ratione essentiæ, sed sunt accidentia, quæ ad essentiam extrinsecùs accedunt.

Quotuplex est totum per se?

Quadruplex; universale, formale, essentiale & integrale.

Quid est totum universale?

Totum universale nihil aliud est, quàm genus respectu specierum, aut species respectu individuorum. Et quia species in genere, & individua in specie non actu, sed potentia continentur, factum est, ut totum universale sit appellatum *totum potentiale*; cæteræ species totius dicuntur *totum actuale*.

Quid est totum formale?

Totum formale nihil aliud est, quàm species respectu generis & differentiæ, quibus definitur.

Quid est totum essentiale?

Quod constat materiâ & formâ.

Quid totum integrale?

Quod partem habet extra partem.

Declara harum specierum discrimen exemplo aliquo putà, animalis.

Animal est totum universale respectu *hominis* & *bestiæ*; & totum formale, respectu *corporis viventis*, & *sensûs*; (definitur enim *corpus vivens sentiens*) totum essentiale, respectu *corporis* & *animæ*; deniq; totum integrale, respectu *capitis*, *ventris*, *artuum*, &c.

Quomodo dividitur totum integrale?

In homogeneum & heterogeneum, sive similare & dissimilare.

Quid est totum homogeneum?

Quod partes habet ejusdem nominis ac naturæ; ut substantiæ inanimes, *aqua*, *vinum*, *caro*, *lapis*; item *magnitudo*, *tempus*, *numerus*, *motus*, &c.

Quid est totum heterogeneum?

Quod partes habet diversi nominis ac naturæ; ut substantiæ animatæ; item, *exercitus*, *ecclesia*, *mundus*, & id genus alia.

Quotuplex est totum per accidens?

Quadruplex; vel enim causa diversorum effectorum totum dicitur, vel effectum diversarum causarum, vel subjectum diversorum adjunctorum, vel adjunctũ diversorum subjectorum. Sed hæc de re plura in doctrina de divisione.

CAP.

CAP. XV, & XVI.

Quid est causa?

CAusa est cujus vi res est.

Quid est causatum?

Quod à causis constituitur.

Quot sunt causæ?

Quatuor: materia, forma, efficiens, & finis.

An ut causa, ità quoq; causatum dividitur?

Non: una enim & eadem res est causatum omnium causarum: idq; *compositum* dicitur respectu materiæ & formæ; *effectum*, respectu efficientis; & *medium* sive *destinatum*, respectu finis.

Quid est materia?

Materia est causa interna, ex qua res fit, aut constat. Ex. gr. semen est materia viventis, ex qua fit; corpus est materia, ex qua constat: illa solet appellari *materia generationis*; hæc, *materia compositionis*.

An materia generationis & materia compositionis semper diversæ sunt?

Non semper. Nam scammum fit & constat ex ligno; nubes, ex vapore; glacies, ex aqua.

Quid est forma?

Forma est causa interna, per quam res est id quod est. Sic anima est forma viventis; figura, forma statuæ, &c.

An res non est etiã per materiam?

Omnino: sed per materiam non est *id quod est*, hoc est, non est certa species. Quòd enim res sit, hoc æquè materiæ debetur ac formæ: sed quòd sit hoc potiùs quàm illud, id totum debetur formæ.

CAP. XVII.

Quid est causa efficiens?

CAusa efficiens est causa externa, à qua res verâ causalitate proficiscitur.

Cur dicis causalitate verâ?

Ut causam efficientem à fine distinguerem. Nam res effecta etiam proficiscitur à fine; sed causalitate sive motione metaphoricâ.

Quot modis dividitur causa efficiens,

Octo potissimùm modis.

Quæ est prima divisio?

Causa efficiens alia est emanativa vulgò dicta, alia activa.

Quænam causa vocatur vulgò emanativa?

A qua res immediatè, ac sine ullâ actione media emanat. Sic ignis est causa caloris sui, omnisque forma est causa emanativa suarum proprietatum.

Quid est causa activa?

Quæ effectum producit agendo. Sic ignis est causa caloris in eo qui calefit.

Quæ est secunda divisio?

Causa efficiens vel est immanens, vel transiens.

Quæ est causa immanens?

Quæ producit effectum in seipsa. Sic dicitur intellectus causa suorum conceptuum.

Quæ transiens?

Quæ producit effectum extra se. Sic architectus est causa domûs; qui projicit, causa projecti lapidis.

Quæ est tertia divisio?

Causa efficiens alia libera est, alia necessaria.

Quænam

Quænam causæ dicuntur liberæ?

Quæ consultò causant. Sic, qui pro arbitratu suo ambulat, domum struit, bella gerit, aut aliud aliquid agit, dicitur causa libera istarum rerum, quas efficit.

Quænam dicuntur necessariæ?

Quæ causant necessitate naturæ. Sic lapis descendens, ignis ascendens, aut urens materiam idoneam, dicitur causa necessaria motûs, aut ustionis.

Quæ est quinta divisio?

Causa efficiens alia est per se, alia per accidens.

Quid est causa per se?

Quæ producit effectum naturæ suæ, aut consilio consentaneum.

Quid causa per accidens?

Quæ effectum producit præter consilium, aut naturæ suæ propensionem.

Explica rem exemplis.

Cùm piscator pisces capit, dicitur causa per se capturæ piscium; cùm extrahit aureum tripodem, dicitur causa per accidens: illud enim proposuerat; hoc evenit præter consilium. Similiter, cùm animal sibi simile generat, dicitur causa per se generati animalis; cùm generat monstrum, dicitur causa per accidens: quia hoc accidit præter propensionem naturalem animalis. Dicitur etiã alio modo causa per accidens: sed vide hac de re *Institutiones* nostras.

Quæ est quinta divisio?

Causa efficiens alia est principalis, alia minùs principalis.

Quam vocas principalem?

Quæ suâ virtute effectum producit.

Quam minùs principalem?

Quæ principali causæ inservit ad effectum producendum.

Quotuplex est causa minùs principalis?

Triplex; causa procatarctica, causa progumena, & instrumentum.

Quam vocas causam procatarcticam?

Quæ causam principalem extrinsecùs incitat ad agendum.

Quam progumenam?

Quæ causam principalem intus disponit vel etiam proritat ad agendum.

Quid est instrumentum?

Quod causæ principali in ipsâ rei effectione subservit.

Declara hanc divisionem exemplo.

Causa principalis ædificii, est architectus, sive faber; causa procatarctica, merces, antis, qui mercedem pollicetur; causa progumena, lucri cupiditas; instrumenta, serra, securis, &c.

Quæ est sexta divisio?

Causa efficiens, vel est prima, vel secunda.

Quæ causa dicitur prima?

Quæ non pendet à causa priore, idq; vel absolutè prima; ut, *Deus*; vel prima in suo genere; ut, *cælum, anima*. Deus enim est prima causa omnium rerum: cælum est prima causa motuum ac mutationum naturalium; anima prima causa operationum vitalium, non absolutè, sed in genere causarum naturalium.

Quænam dicuntur causæ secundæ?

Quæ pendent ab aliqua priore causa, idq; vel à causa absolutè prima (sic omnes causæ creatæ *secundæ causæ* dicuntur) vel etiã à causa priore in suo genere; sic instrumentũ dicitur *causa secunda* respectu causæ principalis.

Quæ

Quæ eſt ſeptima diviſio?

Cauſa efficiens alia eſt univerſalis, alia particularis.

Quid eſt cauſa univerſalis?

Quæ eadem efficientiâ cum aliis cauſis concurrit ad plura effecta; ut, *cælum.*

Quid particularis?

Quæ ſuâ efficientiâ tantùm unum effectum producit: ut, natura cujuſque rei naturalis.

Quæ denique eſt octava & ultima diviſio?

Cauſa efficiens alia eſt proxima, alia remota.

Quænam dicitur proxima?

Quæ effectum producit immediatè, ſive quæ ipſa cum effecto conjungitur; vel ratione exiſtentiæ ſuæ, vel ratione virtutis, vel ratione utriuſque. Quarum, quæ ſuâ exiſtentiâ cum effecto conjungitur ſine ulla virtute media, ſpeciali appellatione *proxima* dicitur.

Quæ remota?

Quæ effectum producit mediâ cauſâ propinquiore; ſive, quæ neq; exiſtentiâ, neq; virtute ſuâ cum effecto conjuncta eſt.

Dà exempla.

Avus eſt cauſa remota *nepotis*, *pater* eſt cauſa proxima *filii*; ſed appellatione generali: cauſæ emanativæ ſunt cauſæ proximæ, appellatione ſpeciali.

CAP. XVIII.

Quid eſt finis?

Finis eſt cauſa, cujus gratia res eſt: hoc eſt, quæ ſui amore incitat cauſam efficientem ad agendum, & ad conſecutionem ſui. Sic eruditio dicitur finis ſtudiorum, quia ſtudioſus eruditionis amore impellitur ad ſtudendum. Hic impulſus vocatur *motio metaphorica.*

Quotuplex eſt finis?

Duplex: ſubordinatus & ultimus.

Quid eſt finis ſubordinatus?

Qui refertur ad finem ulteriorem.

Quid ultimus?

Qui non refertur ad ulteriorem.

Quot modis dicitur finis ultimus.

Duobus modis. Vel enim finis abſolutè ultimus eſt, ut *felicitas*; vel in ſuo tantùm genere; ſic *cognitio veritatis* eſt ultimus finis Logicæ.

CAP. XIX.

Quid eſt ſubjectum?

Subjectum eſt, cui aliquid præter eſſentiam adjungitur.

Quid eſt adjunctum?

Quod alicui præter eſſentiam adjungitur.

Quot modis dividitur adjunctum?

Tribus potiſſimùm modis.

Quæ eſt prima diviſio?

Adjunctum aliud eſt proprium, aliud commune. Hæc diviſio ex iis, quæ antè dicta ſunt, ſatis intelligitur.

Quæ eſt ſecunda diviſio?

Adjuncta alia abſoluta ſunt, alia limitata.

Quænam ſunt adjuncta abſoluta?

Quæ ſubjecto ſimpliciter ac fine

sine limitatione conveniunt; ut, *hominem mortalem esse.*

Quæ limitata?

Quæ subjecto conveniunt secundùm quid; ut, *hominem immortalem esse.*

Quæ est tertia divisio?

Adjunctum aliud est internum, aliud externum.

Quid est adjunctum internum?

Quod subjecto inhæret.

Quid externum?

Quod extrinsecus tantùm ad subjectum ordinatur.

Da exemplum.

Color, magnitudo, figura, indoles, mores, &c. sunt interna adjuncta hominis: *actiones, locus, tempus, vestes*, &c. sunt adjuncta externa.

Quotuplex est adjunctum externum?

Triplex; objectum, signum, & circumstantia.

Quid est objectum?

Objectum est, circa quod res operando versatur: sic objectum visûs est *color*; auditûs, *sonus.*

Quid est signum?

Signum est, quod sensibus seipsum, & id, cujus signum est, intellectui offert. Sic *aurora* est signum orituri solis, *vestigium*, pedis; *hedera suspensa*, venalis vini.

Quid est circumstantia?

Circumstantia est, quod circa rem est, sive adjacet, aut appositum est. Huc pertinet locus, tempus, vestitus, armatura, &c.

CAP. XX.

Atque hactenus de affectionibus simplicibus: quæ vocas affectiones conjunctas?

Quæ pluribus rebus conjunctim conveniunt. Quales sunt, convenientia, diversitas, oppositio, & ordo. Una enim res dici potest alterius genus, pars, causa, subjectum, &c. at uni rei seorsum, ut est una, non potest tribui convenientia, diversitas, oppositio, aut ordo.

Quid est convenientia?

Convenientia est, quâ plura, aut quasi plura, uniuntur.

Quomodo dividitur convenientia?

In simplicem & analogicam.

Quid est convenientia simplex?

Convenientia unius cum alio in eodem tertio.

Quid analogia?

Analogia est rationum similitudo, sive convenientia pluriùm cum pluribus in eadem habitudine.

Da exemplum.

Homo & *bestia* conveniunt in communi natura *animalis*; *mel* & *fel* conveniunt *colore*. Hæc est convenientia simplex. At *auriga* & *gubernator*, *os* & *radix*, sunt analoga: quia, ut auriga se habet ad currum, ità se habet gubernator ad navim; & ut os se habet ad animal, ità radix se habet ad plantam: utrobique est quædam similitudo habitudinis ad aliud.

Quotuplex est convenientia simplex?

Duplex; identitas, & convenientia accidentalis.

Quid est identitas?

Identitas est unitas essentiæ.

Quotuplex est?

Duplex; subordinata & coordinata.

Quæ

Quam vocat ſubordinatam identitatem?

Quâ conveniunt ſuperiora cum inferioribus: putà, genus cum ſpeciebus, aut ſpecies cum individuis ſibi ſubjectis; & viciſſim. Sic conveniunt *animal* & *homo*, *homo* & *Socrates*, *habitus* & *ars*, *ars* & *Logica*, &c.

Quotuplex eſt identitas coordinata?

Triplex; numerica, ſpecifica, & generica.

Quid eſt identitas numerica?

Quâ unumquodque individuum convenit cum ſeipſo. Sic Socrates ſenex eſt idem numero homo qui fuerat puer.

Quid ſpecifica?

Quâ plura individua conveniunt in eadem ſpecie; ut, *Socrates* & *Plato* in natura humana.

Quid generica?

Quâ plures ſpecies earumque individua conveniunt ſub eodem genere, vel proximo, vel remoto; ut, *homo* & *equus*, *Bucephalus* & *Alexander*, ſub *animali*; *homo* & *equus*, *planta* & *lapis*, ſub *corpore*.

Quotuplex eſt convenientia accidentalis?

Duplex; interna (quæ iterum in paritatem & ſimilitudinem dividitur) & externa.

Quid eſt paritas?

Paritas eſt convenientia in quantitate. Paria dicuntur, quæ æquè magna ſunt.

Quid eſt ſimilitudo?

Similitudo eſt convenientia in qualitate aut in paſſione. Similia dicuntur, quæ eâdem qualitate affecta jam ſunt, aut etiamnum afficiuntur.

Quid eſt convenientia externa?

Convenientia externa eſt convenientia in cauſis, effectis, ſubjectis, aut adjunctis externis; hoc eſt, quæ non pertinent ad eſſentiam. Sic duo fratres germani conveniunt cauſâ efficiente; pluvia & grando, materiâ; artifices ejuſdem profeſſionis, effectis; virtutes & vitia, ſubjecto; ægritudo & amor, ſigno, nempe pallore.

CAP. XXI.

Quid eſt diverſitas?

Diverſitas eſt, quâ res à ſe invicem diſtinguuntur.

Quotuplex eſt diverſitas?

Duplex; alia eſſentialis, alia accidentalis.

Quomodo dividitur diverſitas eſſentialis?

In ſubordinatâ & coordinatam.

Quid eſt diverſitas ſubordinata?

Quâ ſuperiora differunt ab inferioribus; putà, genus à ſpeciebus, & ſpecies ab individuis ſibi ſubjectis; & viciſſim. Sic differt animal ab homine & beſtia; homo à Socrate & Platone.

Quotuplex eſt diverſitas coordinata?

Triplex; numerica, ſpecifica, & generica.

Quid eſt diverſitas numerica?

Quâ diſtinguuntur individua ejuſdem ſpeciei; ut, *Socrates* & *Plato*.

Quid ſpecifica?

Quâ diſtinguuntur ſpecies ejuſdem generis, & earum individua; ut, *homo* & *equus*, *Alexander* et *Bucephalus*.

Quid generica?

Quâ diſtinguuntur genera, tum

ſumma, tum ſubalterna, eorúmq; ſpecies & individua; ut, *ſubſtantia & quantitas, corpus & ſpiritus, animal* et *planta, homo* et *pyrus, Socrates* et *hæc pyrus.*

Quotuplex eſt diverſitas accidentalis?

Duplex; interna (quæ in imparitatem et diſſimilitudinem ſubdividitur) et externa.

Quid eſt imparitas?

Imparitas eſt diverſitas in quantitate. Imparia ſunt, quorum alterum altero majus eſt aut excellentius.

Quid eſt diſſimilitudo?

Diſſimilitudo eſt diverſitas in qualitate, aut paſſione. Et diſſimilia dicuntur, quæ diversâ qualitate jam affecta ſunt, aut etiamnum afficiuntur.

Quid eſt diverſitas externa?

Diverſitas externa eſt diverſitas in cauſis, effectis, ſubjectis, aut adjunctis externis; hoc eſt, quæ non pertinent ad eſſentiam. Sic mures à ſole geniti ex putredine differunt cauſâ efficiente et materiâ ab iis muribus qui ex ſemine generantur.

CAP. XXII.

Quid eſt oppoſitio?

Oppoſitio eſt pugna rerum?

Quænãres dicuntur pugnare?

Quæ neque de ſe invicem, neque de eodem tertio, ſecundùm idem, ad idem, eodem modo atque tempore, verè affirmari poſſunt.

Quot ſunt ſpecies oppoſitorum?

Quinque: diſparata, contraria, relativè oppoſita, privativè oppoſita, et contradicentia.

Quid ſunt diſparata?

Diſparata ſunt, quorum unum pluribus opponitur eodem modo; ut, *homo* et *equus, album* et *rubrum.* Etenim homo non equo ſolùm, ſed et leoni, lupo, &c. et album non ſolùm rubro, ſed et viridi, flavo, cæruleo, cæteriſque mediis coloribus opponitur *eodem modo*, hoc eſt, eodem oppoſitionis genere.

Cur dicis eodem modo?

Quia ſervus et domino opponitur et libero: non tamen dominus et ſervus diſparata ſunt: quia ſervus opponitur domino relativè; libero, contrariè.

Quid ſunt contraria?

Contraria ſunt duo abſoluta, quæ ſub eodem genere plurimùm diſtant; ut *album* & *nigrum, calidum* & *frigidum, virtus* & *vitium, par* & *impar.*

Quomodo dividuntur contraria?

In mediata & immediata.

Quæ vocas mediata?

Quæ admittunt medium participationis; ut, *calor* & *frigus, album* & *nigrum.*

Quæ immediata?

Quæ non admittunt medium participationis; ut, *par* & *impar, rectum* & *obliquum.*

Quid ſunt relativè oppoſita?

Quæ id ipſum, quod ſunt, oppoſitorum eſſe dicuntur, vel alio quovis modo ad illa referuntur; ut, *pater* & *filius, dominus* & *ſervus.*

Quid ſunt privativè oppoſita?

Privativè oppoſita ſunt habitus & illius privatio.

Quid intelligitur hoc loco nomine habitûs?

Quodlibet accidens, quod à ſubjecto

jecto ſuo ſeparari poteſt, putà, vel potentia naturalis, vel habitus in qualitate, vel patibilis qualitas, vel operatio, vel habitus in decima categoria.

Quid eſt privatio?

Privatio eſt abſentia habitûs in ſubjecto, quod per naturam ſuam, & per tempus à natura definitum, aptum eſt habitû recipere.

Da exempla eorum quæ opponuntur privativè.

Viſus & cæcitas, ſcientia & ignorantia, lux & tenebræ, motus & quies, nudum & veſtitum eſſe, &c.

Quid ſunt contradicentia?

Contradicentia ſunt ens & nonens; ut, *homo, non-homo; album, non-album; videre, non videre.*

CAP. XXIII.

Quid eſt ordo?

ORdo eſt ſecundùm quem aliquid altero prius aut poſterius, vel etiam ſimul cum illo dicitur.

Quot modis dicitur prius & poſterius?

Quinque modis; tempore, naturâ, diſpoſitione, dignitate, & cognitione.

Quid eſt prius tempore?

Quod altero vetuſtius & antiquius dicitur. Sic Pythagoras dicitur prior Socrate; et bellum Trojanum, bello Punico.

Quid prius naturâ?

Quod prius eſt exiſtendi conſecutione, aut cauſalitate.

Quid vocas prius exiſtendi conſecutione?

A quo non reciprocatur exiſtendi conſecutio. Sic *animal* prius eſt *homine*; & *numerus binarius, ternario.* Poſito enim homine, ponitur animal; at poſito animali, non neceſſe eſt poni hominem: ſimiliter, poſito ternario numero, binarius quoque ponitur; at poſito binario, non neceſſe eſt poni ternarium.

Quid vocas prius cauſalitate?

Quod reciprocatur ſecundùm exiſtendi conſecutionem, et alterum quomodocunq; cauſa eſt, cur alterum exiſtat. Sic ſol eſt prior ſuâ luce, non tempore, ſed naturâ ſive cauſalitate.

Quid eſt prius diſpoſitione?

Quod minùs abeſt ab initio. Sic *exordium* prius eſt cæteris partibus in oratione.

Quid prius dignitate?

Quod præſtantius eſt. Sic magiſtratus prior eſt ſubditis, dominus, ſervis; pater, liberis.

Quid prius cognitione?

Quod notius eſt.

Quot modis dicitur aliquid altero notius?

Duobus: vel quoad naturam, vel quoad nos.

Quænam dicuntur notiora ſecundùm naturam?

Quæ naturâ priora ſunt; ut, univerſalia ſingularibus, partes toto, cauſæ effectis, &c.

Quæ quoad nos?

Quæ naturâ poſteriora, ſenſibuſque noſtris viciniora ſunt; ut, ſingularia univerſalibus, totum ſuis partibus, effectum cauſis.

Quot modis dicitur ſimul?

Totidem ferè modis, quot prius et poſterius dicitur; ſed duo modi cæteris uſitatiores ſunt; ſimul tempore, et ſimul naturâ.

Quænã dicuntur simul tempore?

Quæ eodem tempore existunt; ut æquales, & σύγχρονοι, h. e. *contemporanei.*

Quæ simul naturâ?

Simul naturâ dicuntur primò, quæ reciprocantur quidem secundùm existendi consecutionẽ, sed ità, ut alterum non sit causa, cur alterum existat; ut, relatum & correlatum, putà, *pater & filius.* Deinde, quæ in ejuidem generis divisione sibi invicem opponuntur: ut, *homo & bestia.*

CAP. XXIIII.

Atque hactenus egimus de thematum simplicium categoriis, & affectionibus, quæ ex rerum in categoriis dispositarum collatione oriuntur: quid porrò sequitur?

INterpretatio thematum simplicium, & affectiones, quas intellectus noster vocabulis affingit, ex modo conceptus suos interpretandi.

Quid est interpretatio?

Interpretatio est vox articulata, animi conceptus ex instituto significans.

Quotuplex est interpretatio?

Duplex; dictio, quæ est interpretatio simplex, & oratio, quæ est interpretatio compositа.

Quid est dictio sive interpretatio simplex?

Cujus nulla pars significat separatim; ut, *homo, piscis, lapis.*

Quid est oratio, sive interpretatio composita?

Cujus partes significant aliquid separatim; ut, *homo est animal: piscis non respirat.*

Quomodo dividitur dictio?

In nomen & verbum.

Quid est nomen?

Nomen est dictio, quæ sine tempore significat, & conjuncta verbo substantivo est, effert verum aut falsum; ut, *homo, animal.*

Quid est verbum?

Verbum est dictio, quæ tempus adsignificat, & semper signum est eorum, quæ, de altero dicuntur; ut, *disputat, currit.*

Quomodo dividitur nomen, & verbum?

Utrumque dividitur in finitum & in infinitum.

Quid est nomen aut verbum finitum?

Quod habet significationem definitam; ut, *homo currit.*

Quid infinitum?

Cujus significationem negandi nota *non* indefinitam facit; ut, *non-homo, non-currit.*

CAP. XXV.

Quænam sunt spectanda in dictionibus?

PRimò, etymologia & conjugatio; deinde, homonymia & synonymia.

Quid est etymologia?

Etymologia est ratio vocis in significando, ex origine declarata; veluti, cùm *mutuum* dicitur, quasi *de meo tuum.*

Quid sunt conjugata?

Conjugata sunt, quæ vocis & significationis affinitate juncta, terminatione differunt; ut, *justitia, justus, justè: sapientia, sapiens, sapienter, sapere.*

Quot partibus constat conjugatio?

Tribus; voce primitivâ, paronymâ

nymâ ſive denominatâ, & caſu.

Quid eſt vox primitiva?

Vox primitiva eſt vox abſtracta, quæ ab alia voce non eſt denominata.

Quid paronyma ſive denominata?

Vox paronyma eſt vox concreta, quæ à voce primitivâ ſic derivata eſt, ut ab ea terminatione ſolâ differat.

Quid caſus?

Caſus hoc loco eſt adverbium à nomine aut verbo ſuæ conjugationis deductum: aliàs caſus eſt quælibet vocis inflexio.

Adde exemplum.

Juſtitia, ſapientia, ſunt voces abſtractæ ſive primitivæ; *juſtus, ſapiens, ſapere*, voces concretæ, ſive paronymæ; *juſtè, ſapienter*, caſus.

CAP. XXVI.

Quid eſt vox ſynonyma ſive univoca?

QUæ res ſignificat, quibus ratio eſſentiæ, ſive definitio communi nomini accommodata, eſt eadem.

Quid vox homonyma?

Quæ res ſignificat, quibus ratio eſſentiæ, ſive definitio communi nomini accommodata, eſt diverſa.

Da exemplum.

Vox *animal*, cùm animali vivo ſimul & picto tribuitur, eſt homonyma; quia non eſt una communis eſſentia aut definitio vivi & picti animalis: at cùm homini & beſtiæ tribuitur, eſt ſynonyma: quia una eadémque eſſentia eſt & definitio animalis, quæ homini & beſtiæ cum ipſo communi nomine *animalis* communis eſt.

Quotuplex eſt vox homonyma?

Duplex; alia à caſu, alia à conſilio.

Quænam voces dicuntur homonymæ à caſu?

Quæ diverſis rebus ſignificandis ſine cauſa ſunt impoſitæ; veluti, cùm *jus* dicitur, tum quod ſorberi poteſt, tum quod injuriæ opponitur.

Quænam à conſilio?

Quæ diverſis rebus ſignificandis certâ ratione ſunt impoſitæ.

Quotuplex eſt ratio homonymiæ?

Duplex; alia enim in rebus eſt; alia in nobis.

Quotuplex eſt ea, quæ in rebus eſſe dicitur.

Iterum duplex; tropus ſcilicet, & inæqualis attributio generis. Omnia enim vocabula tropica ſunt ambiguæ; veluti cùm *anima* ponitur pro homine, *autor* pro libro, &c. Tum etiâ vocabula generum, quæ ſuis ſpeciebus communicantur inæqualiter; ut, *ens*, cùm dicitur de ſubſtantia & accidente; *ſanum eſſe*, de animali, de cibo, & de urina. Inter vocabula tropica maximè elucent metaphoricæ: in quibus ſpectatur ſimilitudo rerum, vel ſimplex; veluti, cùm homo vafer *vulpes* dicitur, aut homo impurus, *porcus*: vel analogica; veluti, cùm miniſter eccleſiæ *paſtor* vocatur.

Quando voces homonymæ dicuntur propter rationem in nobis ſitam?

Cùm nomen propinquæ aut charæ perſonæ indimus liberis noſtris, ad conſervandam illius memoriam; aut perſonæ piæ aut illuſtris, ob ſpem ſimilitudinis, aut ad exemplum.

CAP. XXVII.

Atq; hæc de themate simplici: quid porrò sequitur?

THema complexum, ejúsque interpretatio, quæ enunciatio dicitur.

Quid est enunciatio?

Enunciatio est oratio, in qua aliquid de aliquo verè aut falsò pronunciatur; ut *Terra est rotunda: Mare non est altius terrâ.*

Cur non discernis thema complexum ab illius interpretatione, ut factum fuit in themate simplici?

Quia eædem species, eædémq; affectiones in themate complexo, atque in illius interpretatione, sive enunciatione considerandæ sunt.

Quænam sunt spectanda in enunciatione?

Species et affectiones.

Quænam sunt species enunciationis?

Primò, simplex et composita; deinde, pura et modalis.

Quid est enunciatio simplex?

Quæ non potest in plures enunciationes resolvi; ut, *Canis latrat: Verres est fur.*

Quæ sunt partes enunciationis simplicis?

Subjectum et prædicatum.

Quid est subjectum?

Cui aliquid in enunciatione simplici tribuitur.

Quid prædicatum?

Quod alicui in enunciatione simplici tribuitur.

Quid ergò de copula verbali EST statuendum?

Copula est censetur pars prædicati: ut in hac enunciatione, *Homo est animal*; subjectum est *homo*, prædicatum, *est animal.*

An copula EST semper in enunciatione exprimitur?

Non: sæpe in verbo continetur; ut, *Socrates sapit*: hoc enim idem est, ac *Socrates est sapiens.*

Quid est enunciatio composita?

Quæ constat ex pluribus enunciationibus inter se copulatis.

Quotuplex est?

Quintuplex; copulativa, hypothetica, disjunctiva, adversativa, et relativa.

Quid est enunciatio copulativa?

Cujus partes connectuntur conjunctione copulativâ, *&, que, quoque*, aut simili; ut, *Credidit Abraham Deo, & imputatum ei fuit ad justitiam.*

Quid est hypothetica?

Cujus partes connectuntur conjunctione conditionali *si*; ut, *Si Deus est, mundus regitur providentiâ.* In his prior pars dicitur antecedens; altera, consequens.

Quid disjunctiva?

Cujus partes connectuntur conjunctione disjunctivâ, *aut, vel, sive, seu*, aut simili; ut. *Aut justificamur fide, aut operibus.*

Quid adversativa?

Cujus partes connectuntur conjunctionibus adversativis, *quamvis, tamen, non, sed*, aut similibus; ut, *Non formosus erat, sed erat facundus Ulysses.*

Quid relativa?

Cujus partes connectuntur mutuâ relatione; ut, *Qualis rex, talis grex: Quod non est compositum, est immortale: Dum spiro, spero.*

CAP.

CAP. XXVIII.

Atque hæc de prima divisione: accedamus ad alteram.
Quid est enunciatio pura?

IN qua non exprimitur, quomodo partes cohærent; ut, *Homo est animal: Homo non est lapis.*

Quid modalis?

In qua exprimitur, quomodo partes cohærent; ut, *Necesse est hominem esse animal*, aut *non esse lapidem.*

Quot sunt modi?

Quatuor; necesse, impossibile, possibile, et contingens.

Quæ sunt partes enunciationis modalis?

Dictum et modus: ut, in hac enunciatione, *Necesse est hominem esse animal*; dictum est, *hominem esse animal*; modus, *necesse.*

Quomodo disponendæ sunt hæ partes?

Ità ut dictum sit subjectum, et modus prædicatum.

CAP. XXIX.

Atque hæc de speciebus: quotuplices sunt affectiones enunciationum?

DUplices; absolutæ et relatæ.

Quænam sunt affectiones absolutæ?

Quantitas et qualitas.

Quomodo dividitur enunciatio ratione quantitatis?

In universalem, particularem, indefinitam, et singularem.

Quid est enunciatio universalis?

In qua subjectum universale accipitur universaliter, hoc est, cum nota universalitatis, *omnis, nullus*, aut simili; ut, *Omnis homo est animal: Nullus cometa est stella.*

Quid particularis?

In qua subjectum universale accipitur particulariter, hoc est, cum nota partis incertæ, *aliquis, quidam*, aut simili; ut, *Aliquis homo est dives: Non cuivis homini contingit adire Corinthum.*

Quid indefinita?

Cujus subjectum universale nullâ quantitatis notâ definitur; ut, *Matres amant liberos suos.*

Quid singularis?

Cujus subjectum est singulare; ut, *Milo occidit Clodium.*

CAP. XXX.

Quomodo dividitur enunciatio ratione qualitatis.

PRimò, in affirmantem et negantem; deinde, in veram et falsam.

Quid est enunciatio affirmans?

Quæ partes conjungit; ut, *Omnis homo est animal: Si Deus est, mundus regitur providentiâ: Necesse est Deum esse justum.*

Quid negans?

Quæ partes dividit; ut, *Terræ non movetur: Non, si casus est in naturâ, providentia Dei tollitur: Non necesse est Socratẽ disputare.*

Quomodo dividitur enunciatio tum affirmans, tum negans?

In finitam et infinitam.

Quam vocas finitam?

Quæ constat subjecto & prædicato finitis; ut, *Omne corpus est in loco.*

Quam infinitam?

Quæ constat subjecto aut prædicato, aut etiam utroque infinito; ut, *Non-ens excluditur à categoriis: Quidam homines sunt non-mali: Quidam non adeò divites sunt minimè sordidi.*

In quo differt enunciatio negans ab infinita affirmante?

In enunciatione negante ponitur negatio proximè ante copulam, aut ante verbum quod vim copulæ continet, aut ante notam quantitatis, vel etiam in nota quantitatis includitur: ut, *Quidam homines non sunt electi: Lapides non vivunt; Non omnis homo est impius: Nullæ bestiæ ratiocinantur.* Si duæ negationes concurrant, enunciatio censetur affirmata; ut, *Nullus homo non peccat.* Si negatio alio loco ponatur, efficit enunciationem infinitam affirmantem; ut, *Quidam non locuples potest esse dives: Omne animal non-rationale est bestia: Adam potuit non peccare.*

CAP. XXXI.

Hæc de affirmatione & negatione. Porrò quid est enunciatio vera?

Quæ conjungit ea, quæ revera conjuncta sunt: aut dividit quæ revera sunt divisa.

Quid falsa?

Quæ conjungit ea, quæ divisa sunt; aut dividit, quæ conjuncta sunt.

Quomodo dividitur enunciatio vera?

In necessariam & contingentem.

Quam vocas necessariam?

Quæ non potest esse falsa; ut, *Homo est animal, aut, non est lapis.*

Quot sunt gradus necessitatis in enunciatione?

Tres: κατὰ παντὸς, καθ' ὅλου, & καθόλου πρῶτον, hoc est, *de omni, per se, et universale primum.*

Quæ dicitur enunciatio de omni.

In qua prædicatum omni subjecto convenit, & semper; ut, *Corvus est niger: homo est bipes.*

Quæ dicitur per se?

Cujus subjectum & prædicatum essentiali nexu cohærent.

Quot sunt modi enunciationis per se?

Duo: vel enim prædicatum ponitur in definitione subjecti, vel subjectum in definitione prædicati.

Quænam enunciationes pertinent ad primum modum?

In quibus vel genus prædicatur de specie; ut, *Homo est animal:* vel differentia; ut, *Homo est rationalis:* vel integra definitio; ut, *Homo est animal rationale.*

Quænam pertinent ad secundum modum?

In quibus proprietates prædicantur de subjecto suo; idque vel singulæ seorsum; ut *Homo est risibilis:* vel duæ disjunctim; ut, *Numerus est par aut impar.*

Quænam enunciatio dicitur universaliter prima?

In qua prædicatum subjecto convenit, quatenus ipsum est id

id quod eſt; ſive, quæ conſtat terminis reciprocis: ut, *Homo eſt riſibilis.*

Quomodo ſe habent bigradus ad ſe invicem?

Poſterior includit priorem, non viciſſim. Enunciatio enim per ſe, eſt etiam de omni, & enunciatio univerſaliter prima, eſt etiam per ſe; ſed non vice verſâ.

Quid eſt enunciatio contingens?

Quæ poteſt eſſe falſa; ut, *Socrates diſputat.*

Quot ſunt modi enunciationum contingentium?

Tres: quædam plerunque veræ ſunt; ut, *Matres diligunt liberos ſuos:* quædam rarò, ut, *Homines naſcuntur bicipites:* quædam ancipiti conditione nunc veræ ſunt, nunc falſæ; ut, *Aleator vincit.*

Quotuplex eſt enunciatio falſa?

Duplex; poſſibilis et impoſſibilis

Quæ eſt enunciatio poſsibilis?

Quæ poteſt eſſe vera; ut, ſi falsò dicas pluere.

Quæ impoſsibilis?

Quæ non poteſt eſſe vera; ut, *Homo eſt lapis.*

CAP. XXXII.

Quot ſunt affectiones enunciationum compoſitæ?

Duæ ſunt præcipuè conſiderandæ; converſio, & oppoſitio.

Quid eſt converſio?

Converſio eſt tranſpoſitio prædicati in locum ſubjecti, ſalvâ veritate enunciationis.

Quotuplex eſt converſio?

Triplex; converſio ſimplex, converſio per accidens; & converſio per contrapoſitionem.

Quid eſt converſio ſimplex?

In qua ſervatur qualitas & quantitas enunciationis.

Ubi habet locum?

In enunciatione univerſali negante, & particulari affirmante; ut, *Nullus homo eſt lapis; ergò nullus lapis eſt homo: Aliquod animal eſt album; ergò aliquod album eſt animal.*

Quid eſt converſio per accidens?

In qua, ſervatâ qualitate, diminuitur quantitas.

Ubi habet locum?

In univerſali affirmante; ut, *Omnis homo eſt animal; ergò aliquod animal eſt homo.*

Quid eſt converſio per contrapoſitionem?

In qua, loco ſubjecti & prædicati, ponitur utriuſque contradictio.

Ubi habet locum?

In univerſali affirmante; ut *Omne mortale eſt genitũ; ergò, quod non eſt genitum, non eſt mortale.*

CAP. XXXIII.

Quid eſt oppoſitio?

Oppoſitio eſt pugna enunciationũ in affirmando & negando.

Quænam enunciationes dicuntur pugnare?

Quæ idem, de eodem, ſecundùm idem, ad idem, eodem modo, & eodem tempore, affirmant & negant.

Quotuplex eſt oppoſitio enunciationum?

Duplex; contrarietas & contradictio.

Quid

Quid est contrarietas?

Contrarietas est oppositio inter duas universales; ut, *Omnis homo est justus, Nullus homo est justus.*

Quæ est regula contrariorum?

Enunciationes contrariæ possunt simul esse falsæ, non simul veræ.

Quid est contradictio?

Contradictio est oppositio inter universalem & particularem; ut, *Omnis homo est justus, Non omnis homo est justus: Nullus homo est justus, Aliquis homo est justus.* Vel inter duas singulares; ut, *Aristides fuit justus, Aristides non fuit justus.*

Quæ est regula contradicentium?

Enunciationum contradicentium altera semper vera est, altera semper falsa.

An non aliæ species oppositionum vulgò tribuuntur enunciationibus?

Ità.

Quæ?

Subcontrarietas, & oppositio indefinita.

Quænam dicuntur enunciationes subcontrariæ?

Duæ particulares, quarum altera affirmat, altera negat; ut, *Aliquis homo est justus, Aliquis homo non est justus.*

Quæ dicuntur indefinitè oppositæ?

Duæ enunciationes indefinitæ, quarum altera affirmat, altera negat; ut, *Homines sunt justi, Homines non sunt justi.*

Quæ est regula veritatis in hiſce enunciationibus.

Enunciationes subcontrariæ & indefinitè oppositæ possunt esse simul veræ, non simul falsæ.

Cur non recenſuiſti ſubcontrarietatem & oppoſitionem indefinitam inter ſpecies oppoſitionum?

Quia enunciationes subcontrariæ & indefinitæ non sunt veræ oppositæ, sed videntur tantùm. Possunt enim simul esse veræ.

SYNO-

SYNOPSIS LOGICÆ
LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Absoluta est prima pars Logicæ, quæ agit de thematibus, eorúmq; variis affectionibus: veniamus ad partem alteram, in qua dixisti agi de instrumentis, quibus themata tractanda sunt. Quot sunt ergò ejusmodi instrumenta.

QUatuor; definitio, divisio, syllogismus, & methodus. Ex quibus definitio & divisio inserviunt tractandis thematibus simplicibus; syllogismus, complexis; methodus utrisque.

Quæ est materia, ex qua hæc instrumenta conficiuntur.

Affectiones thematum simplicium. Ex his enim definitiones & divisiones formantur: hinc argumenta petuntur syllogismis: hæ denique debito ordine dispositæ, methodum constituunt.

Quid est definitio?

Definitio est oratio explicans quid sit id quod quæritur.

Quotuplex est definitio?

Duplex; alia nominis, alia rei.

Quid est definitio nominis?

Quæ nominis significationem explicat.

Quot modis explicatur nominis significatio?

Tribus modis: 1, notatione, sive etymologiâ; ut, *Triangulum est, quod habet tres angulos*: 2, voce conjugatâ; ut, *Qualitas est, à qua quales aliqui dicuntur*: 3, denique voce synonymâ notiore; ut, *Bovinator est tergiversator*. Huc pertinent lexica.

CAP. II.

Quid est definitio rei?

QUæ explicat, quid res ipsa sit.

Quomodo dividitur?

In perfectam & imperfectam.

Quam vocas definitionem perfectam?

Quæ rei essentiam attributis essentialibus explicat perfectè; ut, *Homo est animal rationale.*

Quot sunt leges perfectæ definitionis?

Sex. *Enumera.*

1. Definitio perfecta debet esse brevis.

2. Debet esse perspicua.

3. Debet cum definito reciprocari.

4. Debet

4. Debet esse affirmata.
5. Debet sine copulatione aut disjunctione partium proponi.
6. Debet constare ex attributis prioribus & notioribus naturâ; atque adeò ex indemonstrabilibus.

Quibus partibus constat definitio perfecta?

Genere & differentiâ.

Ut de genere nihil dicam, unde petitur differentia?

Differentia substantiarum petitur à forma: & cùm formæ sunt ignotæ, proprietas adhibetur loco formæ. Differentia accidentium sumitur à subjecto, objecto, causa efficiente, aut finali.

Quomodo definiuntur accidentia propria?

Genere, subjecto, & causâ proximâ; eâq; vel efficiente; ut, *Eclipsis est defectus luminis in luna ob terram inter solem & lunâ interpositam:* vel finali; ut, *Appetitus est facultas naturalis in animali, ad consequendum quod sibi bonum, & vitandū quod sibi malum videtur:* vel deniq; utrâque; ut *Respiratio est attractio & expulsio aëris reciproca, à pulmonibus facta, ad cordis refrigerium.*

Quomodo definiuntur accidentia communia?

Variis modis, ex quibus hi sunt præcipui. 1, Definiuntur genere & subjecto; ut, *Simitas est curvitas nasi.* 2, Genere & objecto; ut, *Physica est scientia corporis naturalis.* 3, Genere & fine; ut, *Grammatica est ars bene loquendi.* 4, Genere, objecto & fine; ut, *Liberalitas est virtus servans mediocritatem in eroganda & accipienda pecunia.* 5, Genere & causâ efficiente; ut, *Albor est color ortus ex prædominio perspicui.*

CAP. III, & IV.

Quid est definitio imperfecta?

Quæ rei essentiam non explicat attributis essentialibus, aut saltem non explicat perfectè: eáque proprio vocabulo *descriptio* dicitur.

Quando adhibetur imperfecta definitio?

1, Quando res ipsa non capit perfectam definitionem. 2, Quando nos rei essentiam non percipimus. 3, Quando desunt idonea vocabula, quæ in perfecta definitione requiruntur. 4, Quando aliorum captui definitio attemperanda est. 5, Denique, quando proposita definitione alios delectare magis aut movere volumus, quàm docere.

Quæ res respuunt perfectam definitionem?

1, Res infinitæ; ut, *Deus.* 2, Quæ non habent veram essentiam; ut, *privationes.* 3, Quæ non habent unam essentiam; ut, *entia concreta & aggregata.* 4, Quæ non habent essentiam perfectam; ut, *partes, principia rerum, res in fieri.* 5, Summa genera. 6, Individua.

Quarum rerum essentiam non possumus assequi?

Quæ per se non incurrunt in sensus nostros; ut substantiæ cùm corporeæ, tum incorporeæ.

Quot modis formatur definitio imperfecta?

Septem modis potissimùm.

Enumera

Enumera hos modos.

1. Cùm accidens proprium definitur solâ causâ externa; ut, *Eclipsis est interpositio terræ.*

2. Cùm definitur genere & subjecto; ut, *Eclipsis est defectus luminis in luna.*

3. Cùm res aliqua definitur genere & proprietate unâ aut pluribus; ut, *Canis est bestia latrans.*

4. Cùm res definitur enumeratione partium aut specierum; ut, *Logica est ars definiendi, dividendi, argumentandi, & ordinandi.*

5. Cùm res definitur remotione oppositi; ut, *Virtus est vitium fugere.*

6. Cùm relatum definitur correlato; ut, *Dominus est qui habet servum.*

7. Cùm res definitur coacervatione circumstantiarum; ut, *Homo est animal bipes, implume, erecto vultu, manibúsque præditum.*

CAP. V.

Quotuplex est divisio?

Duplex; alia nominis, alia rei.

Quid est divisio nominis?

Enumeratio significationum homonymi vocabuli, aut distinctio ambiguæ sententiæ; ut, si quis recenseat significationes *juris*, aut distinguat hanc orationem, *Aio te Æacida Romanos vincere posse.* Hæc impropriè *divisio* appellatur; rectiùs *distinctio* dicitur.

Quid est divisio rei, sive divisio propriè dicta?

Divisio est explicatio totius per partes.

Quomodo distribuitur?

Eodem modo quo totum. Ac primò, in divisionem totius per se, & in divisionem totius per accidens.

Quotuplex est divisio per se?

Quadruplex: vel enim dividitur genus in species; ut, *animal in hominem & bestiam*: vel definitum in partes definientes; veluti, cùm *homo*, sive humana essentia dividitur, sive resolvitur in *animal & rationale*: vel compositum in materiam & formam; ut, *homo in corpus & animam rationalem*: vel deniq; integrum in sua membra; ut, *homo in caput, pectus, ventrem, artus, &c.*

Quotuplex est divisio per accidens?

Item quadruplex: vel enim dividitur causa per effecta; ut, *Plantæ aliæ calefaciunt, aliæ frigefaciunt*: vel effectum per causas; ut, *Testimonia alia sunt divina, alia humana; statuæ aliæ sunt ex ære, aliæ ex marmore; supellex alia est ad ornatum, alia ad usum*, &c. vel subjectum per adjuncta; ut, *Homines alii sunt liberi, alii servi*: vel adjunctum per subjecta; ut, *Morbi alii corporis sunt, alii animi.*

Quot sunt leges bonæ divisionis?

Septem potissimùm.

Enumeræ omnes.

1. Partes debèt in toto consentire.

2. Et inter se opponi.

3. Partes proximæ & immediatæ semper sumendæ sunt in divisione, non remotæ.

4. Partes singulæ minus continere debent, quàm totum.

5. Universæ, neque plus neq; minus.

6. Divisio

6. Diviſio debet conſtare partibus pauciſſimis, &, ſi commodè fieri poſſit, duabus.

7. Modus dividendi adhibendus eſt, nè ſubdiviſionum numerus nimiùm excreſcat.

CAP. VI.

Quid eſt Syllogiſmus?

Syllogiſmus eſt oratio, in qua quibuſdam poſitis, diverſum quid à poſitis, propter ea quæ poſita ſunt, neceſſariò ſequitur.

Quot modis conſideratur ſyllogiſmus?

Duobus modis: vel enim conſideratur abſolutè ac ratione formæ, vel relatè ad conditiones materiæ ac varios effectus.

Prior conſideratio quot habet partes?

Tres: vel enim agendum eſt de geneſi ſive ratione ſtruendi ſyllogiſmum, vel de ἀναγωγῇ ſive ratione inveniendi argumenti, vel de imperfectis ſpeciebus ſyllogiſmi.

Quænam ſunt in geneſi ſpectanda?

Materia, tum remota, tum proxima; & forma.

Quæ eſt remota materia ſyllogiſmi?

Tres termini; minor, major, & medius.

Quis eſt minor terminus?

Subjectum quæſtionis.

Quis major?

Prædicatum quæſtionis.

Quis medius?

Argumentum, quod ad probandam quæſtionem extrinſecùs aſſumitur.

Quæ eſt materia proxima?

Tres propoſitiones; quarum prima vocatur major propoſitio, vel abſolutè, propoſitio; ſecunda, minor propoſitio, vel aſſumptio; tertia, concluſio, complexio, quæſtio.

Quibus terminis conſtat propoſitio major?

Majore & medio.

Quibus minor?

Minore & medio.

Quibus concluſio?

Minore & majore.

Quid eſt forma ſyllogiſmi?

Eſt apta trium propoſitionum diſpoſitio ad concluſionem ex præmiſſis colligendam.

In quo conſiſtit forma ſyllogiſmi?

In figura & modo.

Quid eſt figura?

Figura eſt legitima diſpoſitio medii cum partibus quæſtionis.

Quid eſt modus?

Modus eſt legitima propoſitionum ſecundùm quantitatem & qualitatem determinatio.

Quotuplices ſunt modi?

Duplices; alii univerſales, alii ſingulares.

Quos vocas univerſales?

In quibus utraque vel altera propoſitionum præmiſſarum eſt univerſalis.

Quos ſingulares?

In quibus utraque præmiſſarum eſt ſingularis.

CAP.

CAP. VII.
Quot sunt figuræ?

TRes.

Quæ est prima figura?

In qua argumentum majori termino subjicitur, & de minore prædicatur.

Quæ secunda?

In qua argumentum de utroq; termino prædicatur.

Quæ tertia?

In qua argumentum utrique termino subjicitur.

Quot sunt modi universales in prima figura?

Quatuor; *barbara, celarent, darii, ferio.*

Quot in secunda?

Item quatuor; *cesare, camestres, festino, baroco.*

Quot in tertia?

Sex; *darapti, felapton, disamis, datisi, bocardo, ferison.*

Quid sibi volunt vocales harum vocum?

Indicant quantitatem & qualitatem propositionum, quibus præfiguntur: idque hoc modo;

Asserit A, negat E; verùm generaliter ambo:
Asserit I, negat O; sed particulariter ambo.

Da exempla in singulis modis: ac primùm primæ figuræ.

Barbara.	*Omne animal sentit:* / *Omnis homo est animal:* / *Ergò omnis homo sentit.*
Celarent.	*Nullum animal est lapis:* / *Omnis homo est animal:* / *Ergò nullus homo est lapis.*
Darii.	*Omnis color est visibilis:* / *Aliqua qualitas est color:* / *Ergò aliqua qualitas est visibilis.*
Ferio.	*Nullum vitium est positum in medio:* / *Aliquis habitus est vitium:* / *Ergò aliquis habitus non est positus in medio.*

Da exempla secundæ figuræ.

Cesare.	*Nullus dives est egenus:* / *Omnis avarus est egenus?* / *Ergò nullus avarus est dives.*
Camestres.	*Omne animal est mortale:* / *Nullus angelus est mortalis:* / *Ergò nullus angelus est animal.*
Festino.	*Nullū animal est planta:* / *Quoddā vivens est planta:* / *Ergò quoddam vivens non est animal.*
Baroco.	*Omnis homo est animal:* / *Quoddam vivens non est animal:* / *Ergò quoddam vivens non est homo.*

Da exempla tertiæ figuræ.

Darapti.	*Omnis virtus est ardua:* / *Omnis virtus est honesta:* / *Ergò aliquod honestum est arduum.*

Nullus

Fe- *Nullus lapis vivit:*
lap- *Omnis lapis descendit naturaliter:*
ton. *Ergò aliquid, quod naturaliter descendit, non vivit.*

Dis- *Aliquis homo furit:*
am- *Omnis homo est animal rationale:*
is. *Ergò aliquod animal rationale furit.*

Da- *Omnis avarus eget:*
tis- *Quidã avarus est locuples:*
i. *Ergò quidam locuples eget.*

Bo- *Aliquod corpus non est corruptibile:*
car- *Omne corpus est compositũ:*
do. *Ergò aliquod compositum non est corruptibile.*

Fe- *Nulla virtus adfert miseriam;*
ris- *Quædam virtus est molesta:*
on. *Ergò quoddam molestum non adfert miseriam.*

Da etiam exempla modorum singularium in unaquaque figura.

In prima figura.

Messias debuit crucifigi:
Jesus est Messias:
Ergò Jesus debuit crucifigi.

In secunda figura.

Præceptor Alexandri fuit Stagirita:
Plato non fuit Stagirita:
Ergò Plato non fuit Præceptor Alexandri.

In tertia figura.

Judas fuit impius:
Judas fuit Apostolus:
Ergò quidam Apostolus fuit impius.

CAP. VIII.

Quibus fundamentis nititur necessitas consecutionis in syllogismis universalibus?

SYllogismi affirmantes nituntur regulâ de omni; negantes, regulâ de nullo.

Quæ est regula de omni?

Quicquid de aliquo universali universaliter affirmatur, id affirmatur etiam de iis quæ sub illo continentur. Ex. gr. de omni homine affirmatur *animal*; sub homine continetur *Petrus, Paulus*, &c. ergò de his quoque affirmatur animal.

Quæ est regula de nullo?

Quicquid de aliquo omni negatur universaliter, id negatur etiam de omnibus iis, quæ sub illo continentur. Ex. gr. *lapis* negatur de omni animali: sub animali continetur *homo, equus, leo*, &c. ergò de his quoque negatur *lapis*.

Quo fundamento nituntur syllogismi singulares.

Regula proportionis.

Quæ est regula proportionis?

Quæcunque in uno tertio singulari conveniunt, ea quoque inter se conveniunt. Ex. gr. Davidi convenit fuisse Prophetam, & fuisse homicidam: hinc sequitur, aliquem Prophetam fuisse homicidam;

cidam; aut, aliquem homicidam fuiſſe Prophetam. Vel ſic, *Quorum duorum unum alicui tertio ſingulari convenit, alterum non convenit, ea quoque inter ſe non conveniunt.* Ex. gr. Ariſtoteli convenit fuiſſe Philoſophum, non convenit fuiſſe Athenienſem: hinc ſequitur, aliquem Philoſophum non fuiſſe Athenienſem; aut, aliquem Athenienſem non fuiſſe Philoſophum.

An omnes ſyllogiſmi dictis fundamentis conformes ſunt?

Omnino. Qui enim ab hiſce fundamentis diſſentiunt, non ſyllogiſmi, ſed paralogiſmi ſunt.

Unde cognoſcis diſcrimen ſyllogiſmorum & paralogiſmorum?

Ex quibuſdam legibus, quarum aliæ communes ſunt omnibus figuris, aliæ ſingulis peculiares.

Quænam ſunt leges communes?

I. In ſyllogiſmo non debent eſſe plures termini, nec pauciores tribus.

II. Non debet eſſe plus aut minus in concluſione, quàm fuit in præmiſſis.

III. Medium non debet ingredi concluſionem, neq; totum, neque ex parte.

IV. Extrema ità collocanda ſunt in concluſione, ut eranſ ſita in præmiſſis.

V. Ex duabus negantibus nihil concluditur.

VI. Non etiam ex duabus particularibus: ſed bene ex duabus ſingularibus.

VII. Concluſio ſequitur partem debiliorem: hoc eſt, ſi altera præmiſſarum negata eſt, concluſio quoque debet eſſe negans; & ſi altera præmiſſarum eſt particularis, concluſio quoq; eſt particularis.

Quæ ſunt leges ſpeciales?

I. Major primæ figuræ debet eſſe univerſalis, & minor affirmans.

II. Major ſecundæ figuræ debet eſſe univerſalis, & altera præmiſſarum negans.

III. Minor tertiæ figuræ debet eſſe affirmans, & concluſio particularis.

CAP. IX.

An ſyllogiſmi omnium figurarum ſunt æquè perfecti?

MInimè: ſyllogiſmi primæ figuræ cæteris perfectiores ſunt.

Quas ob cauſas?

Primò, quia in ea concludi poſſunt omnia genera problematum, affirmantia, negantia, univerſalia & particularia: cùm in ſecunda figura tantùm negantia concludi poſſint; & in tertia, tantùm particularia. Deinde, quia in prima figura apparet neceſſitas ſequelæ ſyllogiſticæ, & regula de omni & de nullo, quæ in cæteris figuris non ità liquidò conſpiciuntur.

Cur ergò non ſemper adhibeantur ſyllogiſmi primæ figuræ?

Quia, licèt hi ſyllogiſmi cæteris meliores ſint evidentiâ ſequelæ, conditio tamen materiæ ſæpe ratiocinantem trahit ad ſecundam aut ad tertiam figuram.

CAP. X.

Satis dictum de genesi, sive de ratione struendi syllogismos: Qua in re consistit δυναμις, sive ratio inveniendi medii?

UT medium idoneum eligatur ad conclusionem in qualibet figura & modo colligendam. Id verò quomodo fieri debeat, ex *Institutionibus* petendum est.

CAP. XI.

Pergamus ergò ad tertium membrum nostri instituti. Quot sunt species imperfecti syllogismi?

SEptem præcipuè: inductio, enthymema, exemplum, syllogismus hypotheticus, syllogismus disjunctivus, dilemma, & sorites.

Quid est inductio?

Inductio est argumentatio, in qua ex individuis colligitur species, aut ex speciebus genus, aut ex partibus totum.

Illustra singulos modos singulis exemplis.

Ex individuis species colligitur hoc modo; *Abel, Enoch, Noach, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses, Gedeon, Samson, Samuel, David; aliique multi, non aliter placuerunt Deo, quàm per fidem: ergò sine fide impossibile est Deo placere.* Ex speciebus colligitur genus hoc modo; *Milites, mercatores, agricolæ, opifices, homines eruditi, non sunt suâ sorte contenti: ergò nullum genus hominum suâ sorte contentum est.* Ex partibus colligitur totũ hoc modo; *Libri Mosis, Prophetarum, Evangelistarum & Apostolorũ sunt divinæ autoritatis: ergò tota S. Scriptura est divinæ autoritatis.*

An in inductione omnia individua, species, aut partes enumerandæ sunt?

Aut enumerandæ sunt, aut utendum hâc aut simili formulâ; *Nec potest dari dissimile exemplum.*

Quomodo evertitur inductio?

Cùm dissimile cæteris exemplum exhibetur; vulgò *instantia* dicitur.

Quid est enthymema?

Enthymema est syllogismus alterâ propositione truncatus; ut, *Avarus eget; ergò avarus non est dives: Qui non peccat, non est autor peccati; ergò Deus non est autor peccati.*

Unde dignoscitur utra duarum propositionum desit?

Ex conclusione, sive consequente. Si enim in antecedente exprimitur subjectum consequentis, deest major, ut fit in primo exemplo: si in antecedente exprimitur prædicatum consequentis, deest minor, ut fit in altero exemplo.

Quomodo perficiuntur ejusmodi enthymemata?

Additâ propositione quæ desideratur.

Quid si neque subjectum neque prædicatum consequentis sit in antecedente?

Tunc deest major: eâque additâ fit syllogismus hypotheticus. Sit enthymema, *Virtus est optanda; ergò vitium est vitandum:* adjiciatur

adjiciatur hæc major hypothetica, *Si virtus est optanda, tum vitium est vitandum*, & erit plenus syllogismus hypotheticus.

Quid est exemplum?

Exemplum est inductio imperfecta, in qua ex uno singulari colligitur universale, ut ex eo aliud singulare sequatur; ut, *Bellum Syllæ & Marii fuit Reipublicæ perniciosum; ergò bella civilia sunt Reipublicæ perniciosa; ac proinde etiam bellum Cæsaris & Pompeii.*

CAP. XII.

Quid est syllogismus hypotheticus?

Cujus major est hypothetica; ut, *Si Deus est, mundus regitur providentiâ: Atqui Deus est: Ergò mundus regitur providentiâ.*

An non etiam minor potest esse hypothetica?

Ità: sed hoc fit, cùm ipsa quæstio est hypothetica.

Unde dignoscitur, sintne syllogismi hypothetici boni, an vitiosi?

Ex hac regula: Ex syllogismis hypotheticis ii boni sunt, qui procedunt à positione antecedentis ad positionem consequentis, vel à remotione consequentis ad remotionem antecedentis; ut, *Si homo est animal, sentit: Atqui homo est animal: Ergò homo sentit.* Vel sic, *Si lapides vivunt, nutriuntur: Atqui lapides non nutriuntur: Ergò lapides non vivunt.* Qui procedunt à remotione antecedentis ad remotionem consequentis, vel à positione consequentis ad positionem antecedentis, vitiosi sunt; ut, *Si planta est animal, vivit: Atqui planta non est animal: Ergò planta non vivit.* Vel sic, *Si planta est animal, planta vivit: Atqui planta vivit: Ergò planta est animal.*

Quomodo revocantur syllogismi hypothetici ad categoricos?

Syllogismi hypothetici, in quibus idem est subjectum antecedentis & consequentis, fiunt categorici abjectâ conditione *Si*, & communi antecedentis & consequentis subjecto.

Quid si non subjectum, sed prædicatum antecedentis & consequentis idem sit?

Major hypothetica convertenda est in relativam. Ex. gr. sit syllogismus hypotheticus, *Si Abraham justificatus est ex fide, nos quoque ex fide justificabimur: Atqui Abraham*, &c. fiátque hujus syllogismi major relativa, erit syllogismus categoricus, hoc modo; *Quomodo Abraham justificatus est, eodem modo nos justificabimur: Atqui Abraham*, &c.

Quid si neque subjectum neque prædicatum antecedentis & consequentis idem sit?

Syllogismus hypotheticus non poterit fieri categoricus. Ex. gr. hic syllogismus, *Si ex lege justitia, Christus frustrà mortuus est Sed ex lege justitia: Ergò*, &c. nullo modo fieri potest categoricus.

Quid est syllogismus disjunctivus?

Cujus major est propositio disjunctiva.

Quotuplex est?

Duplex; bimembris, vel pluriùm membrorum.

Quomodo formatur bimembris?

Vel à positione alterutrius membri proceditur ad eversionem alterius; vel ab eversione alterutrius ad positionem alterius; ut, *Aut dies est, aut nox; sed dies est; ergò non est nox:* vel, *sed nox est, ergò non est dies:* vel, *sed non est dies, ergò nox:* vel, *sed non est nox, ergò dies.*

Quomodo formatur syllogismus disjunctivus plurium membrorum?

Cæteris membris sublatis, quod reliquum est, concluditur; ut, *Aut ver est, aut æstas, aut autumnus, aut hyems: Sed neque ver est, neque æstas, neque hyems: Ergò est autumnus.*

Quid si ambobus, vel omnibus membris sublatis, tollitur totum?

Est syllogismus ab enumeratione partium; ut, *Qui injuriam facit, id facit aut furto, aut adulterio, aut contumeliâ, aut alio aliquo modo: Atqui nemo sua furatur, nemo seipsum adulteratur, nemo seipsum afficit contumeliâ: Ergò nemo sibi facit injuriam.*

CAP. XIII, & XIV.

Quid est dilemma?

Dilemma est argumentatio duorum membrorum, quorum utrumque adjunctum habet incommodum; ut, *Si ducenda est uxor, aut pulchra ducenda est, aut deformis: si pulchram ducis, erit solicitudini; si deformem, erit fastidio.*

Quot modis est dilemma infirmum?

Duobus modis; nempe si membra non sint immediatè opposita, aut si non satis gravi incommodo urgeantur. Utroque modo infirmum est dilemma propositum. Nam inter pulchritudinem, & extremam deformitatem, medium aliquod interpositum est; & non necesse est, ut aut pulchritudo solicitudinem marito, aut deformitas fastidium pariat.

Quid est sorites?

Sorites est argumentatio constans multis propositionibus ità collocatis, ut prædicatum propositionis præcedentis fiat subjectum sequentis, indéq; prædicatum ultimum de primo subjecto concludatur; ut, *Quos Deus præcognovit, eos prædestinavit; quos prædestinavit, vocavit; quos vocavit, justificavit; quos justificavit, glorificavit:* hinc collige, *Ergò quos præcognovit, glorificavit.*

CAP. XV.

Atque hactenus de syllogismo absolutè ac ratione formæ considerato. Quomodo dividitur syllogismus ratione materiæ?

In syllogismum dialecticũ, apodicticum sive demonstrativum, & sophisticum sive fallacem.

Quid est syllogismus dialecticus?

Syllogismus dialecticus est syllogismus generans opinionem, aut alium quemlibet assensum præter scientiam.

Quænam spectanda sunt in syllogismo dialectico?

Quæstiones sive problemata, propositi-

propoſitiones, & inventio argumentorum.

Quales debent eſſe quæſtiones ſive problemata dialectica?

Nihil refert ſive vera ſint ſive falſa, ſive probabilia ſive paradoxa, ſive neceſſaria ſive contingentia; modò pietati, bonis moribus, aut ſenſui communi non adverſentur. Neque enim diſputandum eſt, *an Deus ſit colendus*, *an parendum ſit magiſtratui*; quia illud pietati, hoc bonis moribus contrarium eſt: neque, *an nix ſit alba*, quia illud cum ſenſu pugnat.

Quotuplicia ſunt problemata.

Duplicia; alia realia, alia notionalia.

Quæ vocas realia?

In quibus attributum eſt vera res; ut, *An Logica ſit ars*; *An juſtificemur operibus.*

Quæ notionalia?

In quibus attributum eſt notio aliqua aut terminus artis; ut, *An ars ſit genus Logicæ*; *An opera ſint cauſa juſtificationis noſtræ coram Deo.*

Quomodo dividuntur problemata realia?

In abſoluta & comparata.

Quæ vocas abſoluta?

In quibus quæritur, an attributum ſubjecto conveniat, nécne; ut, *An gloria ſit in bonis numeranda.*

Quæ comparata?

In quibus, propoſitis duobus pluribuſve ſubjectis, quæritur utri magis, vel cui maximè conveniat attributum: vel in quibus, propoſitis duobus pluribuſve prædicatis, quæritur, utrum magis, vel quodnam maximè ſubjecto inſit; ut, *Sitne virtus an gloria magis in bonis numeranda*; *Fueritne Alexander fortior an temperantior.*

Quales debent eſſe propoſitiones dialecticæ?

Propoſitiones dialecticæ debent eſſe certæ, aut ſaltem probabiles, non paradoxæ.

Quid eſt probabile?

Quod videtur omnibus, vel pleriſque, vel ſapientibus; atque iis vel omnibus, vel pleriſque, vel nobiliſſimis ac celeberrimis.

Quid eſt paradoxum?

Quod verum eſt præter opinionem vulgi.

CAP. XVI.

Quænam requiruntur ad inventionem argumentorum dialecticorum?

Locus & regula.

Quid eſt locus?

Locus eſt ſedes & nota quædam communis, cujus admonitu invenitur argumentum.

Quid eſt regula ſive canon?

Canon eſt propoſitio continens rationem conſequentiæ ſyllogiſmi dialectici.

Quomodo dividuntur argumenta dialectica?

In artificialia, & inartificialia, sive testimonia.

Unde petuntur argumenta artificialia ad confirmanda aut refellenda problemata notionalia?

Ex definitione aut proprietate notionis sive affectionis, de qua in problemate quæritur. Sic probes, *Aerem non esse genus venti: quia aer non prædicatur de vento in quæstione quâ quæritur quid sit.*

Unde petuntur argumenta artificialia ad confirmanda aut refellenda problemata realia?

Ex affectionibus subjecti aut prædicati. Ea enim sunt horum argumentorum loci.

Quomodo dividuntur argumenta artificialia problematum realium?

In absoluta & comparata.

Quomodo dividuntur absoluta?

In consentanea & dissentanea.

Quænam dicuntur argumenta consentanea?

Quæ cum aliqua parte quæstionis consentiunt.

Quotuplicia sunt ea?

Duplicia: vel enim à nomine sumuntur, vel à re ipsa.

Quot sunt loci argumentorum, quæ sumuntur à nomine?

Duo; etymologia sive notatio, & conjugata.

Quot sunt loci argumentorum, quæ sumuntur à re ipsa?

Novem; definitio, genus, species, totum, pars, causa, causatum, subjectum, & adjunctum.

Quot sunt loci argumentorum dissentaneorum?

Quinque; disparata, contraria, relativè opposita, privativè opposita, & contradicentia.

Quot sunt loci argumentorum comparatorum?

Quinque etiam; majus, minus, par, simile, & dissimile.

Quotuplicia sunt testimonia?

Duplicia; alia divina sunt, alia humana.

CAP. XVII, & XVIII.

Ostendit aliquot exemplis quomodo ex his locis argumenta peti debeant ad confirmanda aut refellenda problemata realia?

Cum sic argumentor; *Non est de meo tuum, ergò non est mutuum*, argumentum petitum est ab etymologia: *Homo sum, humani nihil à me alienum puto*, à conjugatis: *Logica est habitus cum rectâ ratione efficiens, ergò est ars*, à definitione: *Homo debuit contemplari cœlestia, ergò debuit erectâ corpore*, à fine: *Fugit, ergò est in culpa*, à signo: *Justus servat leges, ergò injustus transgreditur leges*, à contrariis: *Deus dat vitam hominibus, ergò dabit victum*, à majori. Canones ad unumquemque locum pertinentes peti debent ex Institutionibus plenioribus.

CAP.

CAP. XIX.

Hæc ſunt exempla problematum abſolutorum: declara porrò, quomodo confirmentur aut refellantur problemata comparata.

ARgumenta ad confirmanda aut refellenda problemata comparata, petuntur ex iiſdem locis, canonibus abſolutis (quatenus illud fieri poteſt) in comparatos commutatis: Ex. gr. ſicuti probari poteſt, *Deum eſſe bonum, quia ejus opera ſunt bona*, ducto argumento ab effectis; ità quoq; concludi poteſt, *Deum infinitis modis meliorem eſſe creaturis, quia illius opera infinitis modis meliora ſunt quàm opera creaturarum.* Quia autem canones abſoluti non ſemper poſſunt mutari in comparatos, neceſſe eſt ſingulis locis adjungi canones peculiares, quibus comparata problemata probanda ſint: ſed hi etiam ex Inſtitutionibus petendi ſunt.

CAP. XX.

Cùm ergò ſatis dictum ſit de ſyllogiſmo dialectico, pergamus ad demonſtrationem.

Quid eſt demonſtratio?

DEmonſtratio eſt ſyllogiſmus ſcientiam pariens.

Quomodo dividitur demonſtratio?

In demonſtrationem τῦ διότι, ſive *cur res ſit*, & demonſtrationem τῦ ὅτι, ſive *quòd res ſit.*

Quid eſt demonſtratio cur res ſit?

Quæ non ſolùm probat rem eſſe aut non eſſe, ſed etiam reddit cauſam, cur res ſit, aut non ſit.

Quid eſt demonſtratio quòd res ſit?

Quæ ſolùm probat rem eſſe aut non eſſe.

Unde petita eſt differentia harum ſpecierum?

A fine. Finis enim demonſtrationis eſt ſcientia: atqui ſcientia dividitur in ſcientiam τῦ διότι, ſive *cur res ſit*, & in ſcientiam τῦ ὅτι, ſive *quòd res ſit.*

Quid eſt ſcientia cur res ſit?

Eſt cognitio dianoëtica, quâ cognoſcimus cauſam propter quam res eſt, eſſe illius rei cauſam, nec poſſe eam rem aliter ſe habere.

In quo differt hæc ſcientia à ſcientia quòd res ſit?

Scientia τῦ ὅτι, ſive *quòd res ſit*, non gignitur ex cauſa propter quam res eſt, hoc eſt, ex cauſa proxima; ſed ex effectu, aut ex cauſa tantùm remota.

CAP. XXI.

Quot sunt partes demonstrationis cur res sit?

TRes; subjectū, affectio demonstranda, & causa quæ est medium demonstrationis. Ex subjecto & affectione constat quæstio, ex causa cum subjecto & affectione seorsum combinata fiunt præmissæ, sive principia demonstrationis.

Quænam sunt in his spectanda?

Præcognitiones & conditiones.

Quænam sunt præcognoscenda?

De tribus terminis, sive partibus demonstrationis, præcognoscendum est, quid significet nomen: de subjecto & causa, etiam an sint; de principiis, quòd vera sunt; de affectione demonstratur, quòd sit; déque conclusione, quòd vera sit.

CAP. XXII.

Quotuplices conditiones spectandæ sunt in demonstratione?

TRiplices: aliæ ad quæstionem pertinent, aliæ ad causam sive medium, aliæ denique ad præmissas sive principia.

An igitur non omnis quæstio admittit demonstrationem?

Non omnis; sed ea solum, quæ vera est & veritatis suæ certam causam habet, veluti cùm accidentia propria prædicantur de subjecto; ut, *Homo est capax scientiæ: Luna patitur eclipsin: Humor oculi crystallinus debet esse coloris expers.*

Quænam igitur resp̃uunt demonstrationem?

Primò, propositiones, in quibus definitio aut partes definitionis prædicantur de definito; ut, *Homo est animal, aut rationalis: virtus est habitus*, &c. Ejusmodi enim propositiones immediatæ sunt, nullamque causam habent suæ veritatis. Deinde, propositiones, in quibus accidentia fortuita & mutabilia prædicantur de subjecto; ut, *Homo ambulat, ægrotat*, &c. hæc enim certam causam non habent.

Quale debet esse medium demonstrationis?

Causa proxima affectionis.

Quid vocas hoc loco causam proximam?

Quâ posità, effectum ponitur; & quâ sublatâ, tollitur: atque adeò in qua mens acquiescit.

Ex quo genere causarum petitur hæc causa proxima?

Ex genere causæ efficientis aut finalis.

Quomodo dividitur causa efficiens proxima, quæ medium demonstrationis esse potest?

In internam & externam.

Quam vocas causam efficientem internam?

Quæ est in eodem subjecto, in quo est effectum.

Quam vocas externam?

Quæ non est in eo subjecto, in quo est effectum.

Da exempla demonſtrationis; ac primò exemplum à cauſa efficiente interna?

Omne rationale eſt capax ſcientiæ:

Omnis homo eſt rationalis:

Ergò omnis homo eſt capax ſcientiæ.

Da exemplum demonſtrationis à cauſa efficiente externa.

Quod à ſolis radiis, objectâ terrâ, nequit illuſtrari, id patitur eclipſin luminis à ſole accepti:

Luna nequit à ſolis radiis, objectâ terrâ, illuſtrari:

Ergò luna patitur eclipſin, &c.

Da exemplum à cauſa finali.

Quod debet colores omnes admittere, id debet eſſe expers coloris:

Humor oculi cryſtallinus debet omnes colores admittere:

Ergò humor oculi cryſtallinus debet eſſe expers coloris.

An medium demonſtrationis non debet eſſe cauſa proxima ſubjecti?

Fit quidem aliquando, ut cauſa efficiens proxima prædicati, ſit etiam forma ſubjecti; verùm illud neque neceſſarium eſt, neq; perpetuum.

CAP. XXIII.

Quot ſunt conditiones ſpectandæ in præmiſſis ſive principiis demonſtrationis?

QUinque. Requiritur enim primò, ut ſint neceſſariò vera, & quidem neceſſitate ſummâ ac reciprocâ: deinde ut ſint immediata atque prima: tertiò, ut ſint cauſa concluſionis: quartò, ut ſint notiora; quintò, ut ſint priora concluſione.

Quænam proprietas ſequitur ex his conditionibus?

Ut principia ſint ὀικεῖα & ἀσύμφυτα, iſt eſt, *propria ei rei quæ demonſtratur*, hoc eſt, neq; heterogenea, neque communia.

Quænam dicuntur principia heterogenea?

Quæ ex alia ſcientia petita ſunt; veluti, ſi quis ad probandas quæſtiones Phyſicas adhibeat principia Mathematica.

Quænam vocas communia?

Quæ pluribus ſcientiis accommodari poſſunt.

Quomodo dividuntur principia?

In axiomata & theſes.

Quid eſt axioma?

Axioma eſt principium, cujus veritas, cognitâ ſignificatione vocabulorum, à nemine poteſt ignorari; ut, *Nihil poteſt ſimul eſſe & non eſſe: Totum eſt majus ſuâ parte.*

Quid eſt theſis?

Theſis eſt principium, cujus veritas non ex ſola vocabulorum ſignificatione cognita, ſed ex ſenſuum judicio, aut qualicunque declaratione innoteſcit.

Quotuplex eſt theſis?

Duplex; definitio & hypotheſis.

Quid eſt definitio?

Definitio eſt, quâ quid res ſit enunciamus; ut, *Corpus naturale eſt, quod conſtat materiâ & formâ: Natura eſt principium & cauſa motûs & quietis, ejus, in quo eſt primò, per ſe, & non per accidens.*

Quid eſt hypotheſis?

Quâ, an res ſit, aut non ſit, enunciamus; ut, *Eſſe animam, Deum, &c. A quolibet puncto ad quodlibet punctum duci poſſe rectam lineam.*

CAP.

CAP. XXIV.

Quotuplex est demonstratio τοῦ ὅτι, sive quòd res sit?

DUplex; alia enim est ab effectu, alia à causa remota.

Quam vocas demonstrationem ab effectu?

Quæ ex effectu sensibili causam colligit; veluti, si quis solito seriùs experrectus, videt parietes cubilis sui à sole collustrari, indéque colligit, solem jamdudum ortum esse.

Quam vocas demonstrationem à causa remota?

Quæ ex causa remota colligit effectum non esse; ut, *Plantæ non habent animam sensitivam; ergò non respirant.*

Quid est discrimin inter has duas species demonstrationis?

Demonstratio ab effectu potest esse affirmata & negata, quia effectum cum causa proxima reciprocatur; eóq; posito, causa proxima ponitur, & sublato, tollitur: at demonstratio à causa remota, debet semper esse negata. Cùm enim causa remota latior sit effecto, sit quidem, ut eâ sublatâ effectum tollatur; sed non ut eâ positâ effectum etiam ponatur. Rectè colligitur, *Plantas non respirare, quia non habent animam sensitivam:* sed non sequitur, *Omnia animalia respirare, quia habent animam sensitivam.*

CAP. XXV.

Atque hæc de syllogismo dialectico & apodictico. Quid est syllogismus sophisticus sive fallax?

QUi ficta specie syllogismi dialectici errorem gignit.

CAP. XXVI.

Quotuplicia sunt sophismata?

DUplicia: alia sunt in voce, alia in re.

Quot sunt loci sophismatum eorum quæ in voce consistunt?

Sex; homonymia, amphibolia, compositio, divisio, prosodia sive accentus, & figura dictionis.

Quid est sophisma homonymiæ?

Quod oritur ex unius dictionis ambiguitate; ut, *Finis rei est illius perfectio: Mors est finis vitæ: Ergò mors est vitæ perfectio.*

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Distinctione vocis ambiguæ. Ex. gr. in propositio sophismate vox *finis* in majore significat causam finalem; in minore, extremum.

Quid est sophisma amphiboliæ?

Quod oritur ex ambiguo sensu orationis, cujus singulæ voces carent homonymiâ; ut, *Qui sunt domini sui, sunt sui juris: Servi sunt domini sui: Ergò servi sunt sui juris.*

Quomodo

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Diſtinctione orationis ambiguæ. Ex. gr. voces *domini ſui* ſunt pluralis numeri in majore propoſitione prolati exempli; in minore, ſunt ſingularis numeri.

Quid eſt ſophiſma compoſitionis?

Quod oritur ex conjunctione eorum quæ dividenda ſunt; ut, *Duo & tria ſunt par & impar: Quinque ſunt duo & tria: Ergò quinque ſunt par & impar.*

Quid eſt ſophiſma diviſionis?

Quod oritur ex diviſione eorum quæ conjungenda ſunt; ut, *Planetæ ſunt ſeptem: Sol & luna ſunt Planetæ: Ergò ſol & luna ſunt ſeptem.*

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Diſtinctione diverſorum ſenſuum, quos habet oratio pro diverſa partium compoſitione aut diviſione. Ex. gr. in priori exemplo, *duo & tria* ſumuntur diviſim in majore; in minore, conjunctim. In altero exemplo ſumitur vox *Planetæ* collectivè in majore propoſitione; in minore diſtributivè.

Quid eſt ſophiſma proſodiæ?

In quo eodem modo pronunciantur, quæ ſcribuntur diverſimodè; aut pronunciantur diverſimodè, quæ ſcribuntur eodem modo; ut, *Omnis equus eſt beſtia: Omnis juſtus eſt æquus: Ergò omnis juſtus eſt beſtia.* Similiter ſi quis confundat *lepórem* cum *lepore*, *amâre* cum *amarè*, *mâlum* cum *malum*.

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Cùm oſtenditur, aut eodem modo pronunciari, quæ ſcribuntur diverſimodè; aut pronunciari diverſimodè, quæ ſcribuntur eodem modo.

Quid eſt ſophiſma figuræ dictionis?

In quo, ex dictionum ſimilitudine, colligitur eadem iis accidentia, aut etiam ſignificationem convenire. Ut, ſi quis ità colligat, *poeta* eſſe fœminini generis, quia *nota* eſt fœminini generis: aut *ardere*, *vapulare*, eſſe actiones; quia *docere*, *verberare*, ſunt actiones.

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Oſtenſâ diverſitate accidentium aut ſignificationis in vocibus ſimilibus. Nam licèt *poeta* & *nota* terminatione conveniant, non tamen ſequitur, ut ejuſdem generis ſint: non ſequitur etiam *verberare* & *vapulare* eſſe ambo ſignificationis activæ, quamvis ſint voces terminatione ſimillimæ vocibus activis.

CAP. XXVII.

Quot ſunt loci ſophiſmatum eorum quæ in rebus ſunt?

SEptem; accidens, dictum ſimpliciter & dictum ſecundùm quid, ignoratio elenchi, conſequens, petitio ejus quod in quæſtione eſt, (vulgò, *petitio principii*) non-cauſa pro cauſa, & plures interrogationes.

Quid eſt ſophiſma accidentis?

Cùm colligitur ſubjecto convenire, quicquid dicitur de prædicato; ut, *Homo eſt ſpecies: Socrates eſt homo: Ergò Socrates eſt ſpecies.*

ſpecies. Mus rodit panem: Mus eſt ſyllaba: Ergò ſyllaba rodit panem.

Quomodo ſolvuntur hujuſmodi ſophiſmata?

Cùm oſtenditur id, quod de ſubjecto colligitur, per accidens de prædicato dici, ut in priori exemplo fit; aut ipſum prædicatum per accidens dici de ſubjecto ſuo, ut fit in exemplo poſteriori Ex. gr. quamvis Socrates ſit homo, & homo ſit ſpecies; non tamen ſequitur, ut Socrates ſit ſpecies: quia *ſpeciem eſſe*, dicitur de homine per accidens. Similiter, quamvis mus ſit ſyllaba, & mus rodat panem; non tamen ſequitur, ut ſyllaba rodat panem: quia *ſyllabam eſſe*, convenit muri per accidens, ac ratione nominis, non ratione eſſentiæ.

Quid eſt ſophiſma à dicto ſimpliciter?

Cùm ex eo, quod verum eſt ſimpliciter, colligitur aliquid verum eſſe ſecundùm quid; ut, *Dextra non eſt abſcindenda; ergò nè tum quidem abſcindenda eſt, cùm eam invaſit gangræna: Homo eſt mortalis; ergò & anima hominis mortalis eſt.*

Quid eſt ſophiſma à dicto ſecundum quid?

Cùm ex eo, quod ſecundùm quid verum eſt, colligitur aliquid ſimpliciter verum eſſe; ut, *Vinum nocet febricitanti; ergò vinum eſt noxium, ideòque fugiendum: Homerus eſt poeta; ergò Homerus eſt.*

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Oſtenſo diſcrimine ejus, quod ſimpliciter, & quod ſecundùm quid dicitur.

Quid eſt ſophiſma ab ignoratione elenchi?

Cùm concluſio videtur contradicere aſſertioni reſpondentis, ſed non contradicit, propter conditionem aliquam contradictionis omiſſam; ut, ſi quis probaturus, *Chriſtum non eſſe Dominum Davidis*, concluderet, *Chriſtum eſſe filium Davidis*, peccaret ignoratione elenchi; quia *Dominum* & *filium eſſe*, non tribuuntur Chriſto *ſecundùm idem*. Nam Dominus Davidis eſt ſecundùm divinam; filius, ſecundùm humanam naturam.

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Oſtendendo, quænam conditio contradictionis omiſſa ſit.

Quid eſt fallacia conſequentis?

Cùm aliqua enunciatio ex altera colligitur, ex qua non ſequitur.

Quot modis contingit illud?

Quatuor modis: primò, cùm univerſalis affirmans convertitur ſimpliciter; ut, ſi quis, quia *omnis adulator blandus eſt*, putet *omnem blandum eſſe adulatorem*. Secundò, cùm ex univerſali affirmante colligitur univerſalis negans; ut, *Quicquid genitum eſt, habet principium; ergò quod non eſt genitum, non habet principium*. Tertiò, cùm minor eſt negans in prima figura, aut, quod eódem redit, cùm ex remotione antecedentis colligitur remotio conſequentis. Quartò, cùm utraque præmiſſarum affirmans eſt in ſecunda figura, aut quod eódem redit, cùm ex poſitione conſequentis colligitur poſitio antecedentis.

Ejuſmodi

Ejuſmodi paralogiſmi non videntur eſſe ſophiſmata, quia aperte peccant in regulas ſyllogiſticas.

Ità eſt: ſed ſophiſtæ ſolent vitium formæ occultare, aut alterius præmiſſæ ſuppreſſione; ut, *Criſpus eſt blandus, ergò eſt adulator:* vel ambagibus verborum; ut, *Qui dicit te eſſe animal, dicit verum; Atqui qui dicit te eſſe aſinum, dicit te eſſe animal: Ergò qui dicit te eſſe aſinum, dicit verum.* Hæc enim argumentatio perinde ſe habet, ac ſi ſic ſtrueretur: *Tu es animal: Aſinus eſt animal: Ergò tu es aſinus:* quæ eſt argumentatio ex duabus affirmantibus in ſecunda figura.

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Citatâ regulâ, in quam peccat illatio ſophiſtica.

Quid eſt ſophiſma petitionis ejus quod ab initio in quæſtione eſt?

Cùm aliquid probatur per ſeipſum, aut per aliquid, quod æquè ignotum eſt; ut, ſi quis probet, *Animam humanam eſſe ex traduce, quia generatur ex ſemine parentum:* aut, *Viſionem fieri emiſſione, quia non fit receptione.*

Quomodo ſolvuntur ſophiſmata hujus loci?

Oſtendendo medium non eſſe diverſum à quæſtione, aut ſaltem non eſſe notius quæſtione.

Quid eſt ſophiſma non-cauſæ pro cauſa?

In quo id, quod cauſa non eſt, aut cauſa per accidens, pro cauſa vera ac per ſe, obtruditur; ut, *Vinum inebriat; ergò exterminandum eſt ex republica.*

Quomodo ſolvuntur ſophiſmata hujus loci?

Deſignatione veræ cauſæ, à qua effectus per ſe dependet. Ex. gr. in ſophiſmate prolato, negandâ eſt conſequentia; quia vinum non eſt vera cauſa ebrietatis, ſed hominum intemperantia vino abutentium.

Quid eſt ſophiſma plurium interrogationum?

Cùm duæ pluréſve interrogationes ità proponuntur, ut unius ſpeciem præ ſe ferant; veluti ſi quis quærat, *Eſtne mundus perfectus & æternus?*

Quomodo ſolvuntur hujuſmodi ſophiſmata.

Diſtinctione quæſtionum, & reſponſione ad ſingulas ſeorſum applicatâ. Ex. gr. ad interrogationem jam propoſitam, non debet reſponderi, *Ità*, aut *Non*; ſed *mundum perfectum eſſe, non æternum.*

CAP. XXVIII.

Atque hæc de ſyllogiſmo. Quid eſt methodus?

Methodus eſt apta diſpoſitio rerum eódem pertinentium, ut quàm optimè facilliméq; intelligantur, & memoriæ quàm tenaciſſimè inhæreant.

Quidnâ requiritur ad eam rem?

Ut præmittantur, quæ faciunt ad cognitionem ſequentium, aut ſaltem, quæ cæteris faciliùs intelliguntur.

Quomodo dividitur methodus?

In naturalem & arbitrariam.

Quam vocat naturalem?

In qua ſervatur ordo naturæ, & cognitionis noſtræ diſtinctæ.

Qui

Quot sunt in naturali methodo observanda?

Duo potissimùm.

Quænam?

Primò, ut omnes partes sint homogeneæ, h.e. ut non commisceantur, quæ ad diversas disciplinas, aut ad diversas ejusdē disciplinæ partes pertinent. Secundò, ut progressus instituatur ab universalibus ad particulariora, útque partes aptis transitionum vinculis connectantur.

Quomodo dividitur methodus naturalis?

In syntheticam & analyticam.

Quid est methodus synthetica?

Quæ progreditur à principiis simplicissimis ad ea quæ ex istis principiis componuntur.

Ubi habet hæc methodus locum?

In disciplinis speculativis; Physica, Mathematica, & Metaphysica.

Quid est methodus analytica?

Quæ facto initio à fine, progreditur ad media proxima, & ab his ad remotiora, donec ventum est ad prima ac simplicissima.

Ubi habet hæc methodus locum?

In artibus & disciplinis practicis; ut in Grammatica, Rhetorica, Logica, Medicina, Architectonica; itémque in Ethica, Politica, & Oeconomica.

Quid est methodus arbitraria?

Quæ relicto ordine naturæ accommodata est ad captum nostrum.

Ubi habet hæc methodus locum?

In Oratoria & Poesi. Oratoribus enim & poetis propositum est, auditorem lectorémve movere. Ad eam rem opus est crypsi, quæ potissimùm consistit in omissione, additione, & inversione. Omitti solent, quæ nocitura videntur dicenti, aut tædium paritura auditoribus, etiamsi ad causam videantur pertinere. Tum multa addenda sunt, quæ ad causam magnopere non faciunt, ut auditorem lectorémve reficiant, ac derineant. Omnia denique miro artificio invertenda sunt, nè ars ab auditore animadversa suspecta sit, & assensum impediat.

UNIVERSITY
LIBRARY
CAMBRIDGE

FINIS.